

Mısır 2012

Resmi Adı	Mısır Arap Cumhuriyeti
Başkent	Kahire
Yüzölçümü	1.001.450 km ²
Nüfus	84,7 milyon
GSYH	256,7 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Cumhuriyet
Devlet Başkanı	Muhammed Mursi (30 Haziran 2012'de seçildi)
Dışişleri Bakanı	Muhammed Kamil Amr
Türkiye Büyükelçisi	Abdurrahman Salaheldin
Askeri Harcamalar	5,6 milyar dolar
Asker Sayısı	468,500

Etnik Yapı

Arap	% 99,6
Diğer	% 0,4

Dini Yapı

İslam	% 90
Hiristiyan	% 10

Petrol Üretimi	711.500 varil/gün
Petrol Tüketimi	816.300 varil/gün
İhracat	26,83 milyar dolar
İthalat	59,72 milyar dolar

Mısır 2012

İsmail Numan Telci

[Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi ve Misafir Araştırmacı,
Kahire Üniversitesi, Medeniyet Çalışmaları ve Kùltürlerin Diyalođu Merkezi]

Özet

2011'de yaşanan halk devriminin ardından Mısır'da sivil yönetime geçiş süreci sancılı olmuştur. Devrim sonrası süreçte iktidarın el değiştirecek olması eski rejim aktörlerini endişelendirmiştir. 2012 Mısır'da iktidara talip yeni aktörlerin bizzat siyasete dahil olduğu ancak buna karşı ciddi anlamda bir dirençle karşılaştıkları yıl olmuştur. Haziran ayındaki Cumhurbaşkanlık seçiminden galip ayrılan Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi iktidarının ilk altı ayında muhalefetten ve eski rejim aktörlerinden gelen birçok atağa karşı gelmeye çalışmış, bunlarla başa çıkmakta zorlanmıştır. Kasım ayında yayınladığı kararname ile eski rejime ciddi bir darbe indiren Mursi, Aralık ayında gerçekleştirilen referandumla da devrim sonrası Mısır'ının anayasasını yürürlüğe koymuştur. Bu süreçlerde karşılaştığı muhalefet karşısında zaman zaman geri adım atmak zorunda da kalan Mursi iktidarının ilk altı ayında kırılgan ancak kararlı bir yönetim göstermiştir. Çalışmamızda Mısır'ın 2012 yılında askeri yönetimden sivil idareye geçiş süreci incelenmiş, bu dönemde devrim bağlamında yaşanan gelişmeler detaylandırılmıştır. Bununla birlikte Yüksek Askeri Konsey yönetimi ve ardından Muhammed Mursi dönemlerinin dış politika seyri de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüksek Askeri Konsey | Muhammed Mursi | Seçimler | Türkiye | Port Said

Egypt 2012

Abstract

Egypt has been experiencing a painful transition to civilian rule in the aftermath of the people's revolution that took place in the early days of 2011. In the post-revolution period, political actors of the old regime feared that they will lose their privileged position they held in the past. Indeed, 2012 has been the year for a new set of social and political actors to enter the political life of post-revolutionary Egypt in which they had to deal with heavy resistance from the actors of the old regime. The presidential election in June resulted in the victory of Muslim Brotherhood's candidate Muhammad Morsi who had to confront with a number of attacks from the opposition as part of the power struggle between new and old actors within the state. Morsi's announcement of the constitutional decree in November was a huge blow for the old regime actors who were even more furious when the new constitution was approved with a landslide yes vote in the referendum in December. Despite the heavy opposition to his rule Muhammad Morsi's first six months in power was sound but also fragile. In this article Egypt's transition period from military rule to civil administration in 2012 IS thoroughly analyzed. In addition, the foreign policy of Egypt under both Supreme Council of the Armed Forces and Muhammad Mursi is investigated.

Keywords: Supreme Council of the Armed Forces | Muhammad Morsi
| Elections | Turkey | Port Said

Giriş

Arap devrimlerinin en önemli ayaklarından birisinin yaşandığı Mısır, 2012’de devrim sonrası sürecin bir taraftan coşkulu diğer taraftan da sancılı süreçlerini yaşamıştır. Mübarek rejiminin yıkılmasında rol oynayan aktörler, uzun yıllar siyaseten yer altına inmek durumunda kalan sosyal tabanı geniş oluşumlar ve eski rejimin kalıntıları (fulul), oluşmakta olan yeni düzende kendilerine en avantajlı pozisyonu kapmak için mücadele içerisine girmişlerdir. Haziran ayındaki seçimle Cumhurbaşkanı seçilen Müslüman Kardeşler’in adayı Muhammed Mursi hem devrim sürecinde başat rol oynayan özellikle liberal ve seküler sosyal hareketlerle hem de yargı, medya ve iş dünyasında güçlü Mübarek dönemi kalıntılarıyla başa çıkmaya çalışmıştır. Bu süreç her şeyden önce Mursi yönetiminin ülkede siyasal, ekonomik ve sosyal gelişme için gerekli reformları gerçekleştirmesine fırsat vermezken, Cumhurbaşkanı verdiği birçok karardan geri adım atmaya zorlanmış ve kendi meşruiyetinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki askeri yönetime son verilisinin ardından Mursi’nin, Mübarek dönemi Genelkurmay Başkanı Hüseyin Tantavi’yi görevden alması, sivil siyaset kurumlarının işleyebilir hale gelmesi için önemli adımlar atması, anayasanın kabul edilmesi için büyük çaba sarf etmesi ve ülkenin dış politikasında gözle görülür bir değişim ve hareketlilik yaşatması böyle bir kaos ortamında kayda değer gelişmeler olarak göze çarpmıştır. Hem yerel hem de uluslararası medyanın neredeyse tamamen karşısında olduğu bu süreçte, yargı ile yüksek bürokrasinin her fırsatta reformları engelleme girişimleri ve bunda başarılı olmaları ve özellikle bazı muhalif grupların protestolarında şiddete başvurmaları Muhammed Mursi’nin mücadele etmek zorunda kaldığı en zorlayıcı durumlar olarak gösterilebilir. Bütün bunların yanında Mübarek rejiminin

30 yıllık fesat ve baskı düzeninin ülkenin tüm kaynaklarını tüketmiş mirası da, yeni cumhurbaşkanının ülkede ekonomik kalkınmayı başlatabilmesinin önündeki en önemli engeldir.

İç siyasette durum böyle iken Mısır'ın dış politikasında gözle görülür bir dönüşüm yaşanmış, Muhammed Mursi bölgede ve uluslararası politikalarda Mübarek döneminden farklılaşacağıın işaretlerini gerçekleştirdiği bazı dış politika hamleleri ile göstermiştir. Bunlar arasında Cumhurbaşkanının ilk ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirerek bölgede Riyad yönetimi ile daha yakın bir ilişki içerisinde olacağıın ve 30 yıl aradan sonra İran'a Devlet Başkanı düzeyinde ilk kez resmi bir ziyaret gerçekleştirilerek Tahran yönetimi ile ilişkilerin normalleşeceğiınin işaretlerinin verilmesi dikkate değerdir. Ayrıca Kahire'nin İsrail'e karşı siyaset dilinin görece sertleşmesi ve Filistin konusunda daha aktif bir tutum takınması ve Türkiye ile uzun vadeli işbirliklerinin temellerinin atılması ile Ankara'nın bu anlamda özel ilgisine aynı şekilde karşılık vermesi gibi konular 2012'de ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede Mısır'ın dış politikasının dönüşmesinin, şüphesiz bölgede uzun yıllardır süregelen statükoyu da değişime uğratacağı ve yeni bir bölgesel düzen kurulmasına önemli bir rol oynayacağı belirtilebilir.

Bu çalışma, Mısır'ın 2012 yılındaki iç siyaset gelişmeleri ile dış politikasındaki dönüşümün devrim sonrası dönemde nasıl bir şekilde geliştiğini inceleyecektir. Bu kapsamda cumhurbaşkanlığı seçimleri, yeni anayasa yapımı süreci ve yargının sivil siyasete müdahale girişimlerine özellikle değinilecek, Kahire'nin Suriye ve Filistin konusu başta olmak üzere bölge politikalarında Türkiye, İran, İsrail ve Amerika ile ne tür ilişki formları hayata geçirdiği üzerinde durulacaktır.

Yüksek Askeri Konsey Yönetimi

Haziran ayında ilk sivil cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Mursi'nin göreve başlığına kadarki süreçte, Yüksek Askeri Konsey yönetiminde geçen ilk altı ayı değerlendirmek ülkedeki geçiş sürecini daha yakından görme anlamında faydalı olacaktır. Mübarek'in devrilişinin ardından ülkede yönetimi eline alan Yüksek Askeri Konsey, sivil yönetime geçişi geciktirdiği ve devrim sonrası süreci kendi lehine kullandığı gerekçesi ile devrimi gerçekleştiren aktörlerce yoğun bir şekilde eleştirilmekteydi. Bu çerçevede 2011'de özellikle Temmuz ve Kasım aylarında gösteriler gerçekleşmiş, General Tantavi'ye cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bir an önce gerçekleştirilmesi konusunda devrimci gruplar tarafından baskı yapılmıştır. 2011'in son aylarında gerçekleşen Mübarek sonrası dönemin ilk bağımsız parlamento seçimleri sonuçlarının 22 Ocakta açıklanmasının ardından meclisin toplanması bir nebze olsun siyaseti rahatlatmışsa da, Askeri Konsey'in cumhurbaşkanı seçimini bir an önce gerçekleştirmesi için baskılar sürmüştür. Ocak ayında Yüksek Askeri Konsey cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili kuralları belirlemiş,¹ daha sonra Şubat ayında da seçimin Mayıs ayında yapılacağına karar vermiştir.²

Devrim Sonrası İlk Sivil Parlamento Macerası

Mübarek sonrası döneminin ilk parlamentosu 23 Ocak 2012'de toplandı. Askeri Konsey yasama yetkilerini parlamentoya devrettiğini açıklayarak siyaset kurumunun biran evvel işlev kazanmasını amaçladı.³ Parlamantonun çoğunluğunu oluşturan Müslüman Kardeşler ve Selefi partiler meclis başkanı olarak Katatni'yi seçtiler. Ancak sivil siyasete geçiş beklendiği kadar kolay olmayacaktı. Mübarek döneminden kalma yargının devrim sonrası süreçte politik kanalları kapama yolunda birçok kez siyasete müdahalesi ile karşılaşılacaktı. Şubat ayının son haftası Yüksek İdare Mahkemesi, 2011'de yapılan parlamento seçimlerinin bazı maddelerinin anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek Devlet Konseyi'ne başvurdu. Konsey Yüksek Seçim Mahkemesi'ne danışarak konuyla ilgili daha detaylı bir açıklama istedi.⁴ Yaklaşık üç ay süren sürecin ardından yüksek mahkeme Haziran ayında Mübarek sonrası ilk parlantonun kapatılması ve seçimlerin yeniden yapılması kararını verdi.⁵ Daha sonra güvenlik güçleri parlamento binasında konuşlandırılarak milletvekillerinin meclise girmesi engellendi. Kararın ardından binlerce protestocu ve bazı milletvekillerinin katılımıyla Tahrir Meydanı'nda düzenlenen gösterilerde, parlantonun kapalı kalması durumunda meclisin oturumlarını meydana yapacağı belirtilerek, yargının kararı protesto edildi.⁶

Mısır parlamenter sistemindeki iki meclisten danışma amaçlı Şura Meclisi için seçimler de 29 Ocak ve 22 Şubat tarihlerinde gerçekleştirildi. Müslüman Kardeşler hareketinin siyasi kolu Hüriyet ve Adalet Partisi 180 sandalyenin 105'ini kazanırken Selefi Nur Partisi'nden 45 milletvekilli meclise girebilmiştir. Düşük kalan katılım oranı ise seçimin meşruluğu tartışmalarına neden olmuştur. Öyle ki ikinci turda seçime katılım oranı %12'de kalmıştır.⁷ Öte yandan İslami partilerin parlantonun ardından Şura Meclisi seçimlerinden de açık ara önde çıkması Mısır muhalefetini iyice endişelendirmiş ve sonraki aylarda yoğunlaşacak İslami siyaset karşıtı cephenin, şiddet kullanılan sokak gösterileri, yargı yoluyla müdahale ve medya kampanyaları gibi siyaset dışı faaliyetlere yönelmesine neden olmuştur. Ancak itirazlara ve eleştirilere rağmen meclis 28 Şubat'ta toplanarak ilk oturumunu gerçekleştirmiş, Müslüman Kardeşler adayı Ahmed Fehmi Meclis Başkanı seçilmiştir.⁸

Parlamento macerası çok uzun sürmemiş 14 Haziran'da Yüksek Anayasa Mahkemesi aldığı bir kararla meclisi feshettiğini duyurmuştur.⁹ Kararın gerekçesi olarak mahkeme geçen sene gerçekleşen seçimlerle göreve gelen milletvekillerinin bir kısmının seçiliş şeklinin anayasaya aykırılığını göstermiştir. Mahkeme diğer taraftan yine aynı kurallara göre seçilen Şura Meclisi'nin göreve devam edebileceğini ifade etmiştir. Kararın ardından parlantonun yasa yapma yetkileri yeniden Yüksek Askeri Konsey'e devredileceği açıklanmıştır. Mahkeme yine aynı kararında Mübarek döneminden kalma politikacıların 10 yıl siyasetten uzaklaştırılmasına dair alınan kararı anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir.¹⁰ Parlamantonun feshedilmesi kararı 17 Haziran'da Yüksek Askeri Konsey'in kendi yetkilerini genişlettiği yeni anayasal düzen-

lemelerin açıklanışının ardından uygulamaya girmiştir.¹¹ Karar karşısında devrimci grupların tümü büyük bir şok yaşamış, devrim sürecindeki kazanımlarına darbe vurulduğunu savunmuşlardır. Anayasa Mahkemesi yargıçlarının Mübarek döneminde atanmış kişiler olduğu göz önünde bulundurulduğunda eski rejim ile devrim sonrası aktörleri arasındaki güç mücadelesinin bu kararda büyük rol oynadığını söyleyebiliriz.¹² Daha sonra Müslüman Kardeşler grubu yaptığı açıklamayla mahkemenin meclisi dağıtma yetkisine sahip olmadığı ve kararın tanımadığını duyursa da, Yüksek Askeri Konsey meclis etrafında güvenlik güçlerini yerleştirerek milletvekillerinin girişlerini engellemiştir.¹³

Port Said'teki Stadyum Katliamı

Şubat ayının ilk günlerinde özellikle büyük şehirlerde gergin protestolar devam ederken Süveyş Kanalı şehirlerinden Port Said, tarihteki en kanlı stadyum facialarından bir tanesine şahit olmuştur. 1 Şubat 2012'de Port Said şehrinin futbol takımı el-Masri ile Kahire'den el-Ahli arasında oynanan Mısır birinci ligi karşılaşması öncesinde misafir takım taraftarları ile güvenlik güçleri arasında çatışmalar yaşandı. Akşam saatlerinde gergin bir ortamda gerçekleşen maç 3-1 ev sahibi takımın galibiyeti ile sona erdi. El-Masri taraftarlarının her gol sonrasında sahaya inmesi nedeniyle normalden uzun süren karşılaşmanın hemen ardından ev sahibi takım destekçileri yine sahaya akın ederken bunlardan bazıları el-Ahli taraftarlarına saldırdı. Çıkış kapısının kapalı olması ve ışıklarında sönmesi nedeniyle el-Ahli taraftarları arasında çıkan panik ve kargaşada, çoğu ezilme ve nefessizlikten olmak üzere 74 kişi hayatını kaybetti.

Hadiseler tüm ülkede ses getirirken, kanlı olayın nedeninin sadece futbol bağlantılı şiddet olduğu kimseye inandırıcı gelmemiştir. Ev sahibi takımın iki oyuncusu verdikleri mülakatta olanların Mübarek rejimi kalıntılarının bir organizasyonu olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca şimdiye kadar bütün maçları izlemeye gelen vali ve emniyet müdürünün bu kez stadyuma gelmemesi, maç için şehir dışından gelen 500-600 kişilik grubun biletsiz stadyuma alınması, stat girişinde arama yapılmaması ve el-Ahli taraftarlarına saldıranları durdurmak için polislin hiçbir şey yapmaması gibi detaylar organize bir saldırıya işaret etmekteydi.

Daha sonra yapılan incelemelerde ele geçen deliller ışığında olayın el-Ahli'nin 25 Ocak devriminde Mübarek rejimine karşı olaylarda ön planda yer alan taraftar gurubu "Ultralar" a karşı, devrimden bu yana hiçbir reformdan geçmeyen polis ve güvenlik güçlerince gerçekleştirilen bir öç alma girişimi olduğu birçok analistçe kabul görmüştür. Yüksek Askeri Konsey lideri Tantavi'nin "Ultralar" grubuna, kendisini aşağılayıcı tezahüratlarından ve devrim sürecindeki rollerinden dolayı polisle işbirliği yaparak cezalandırma girişimi olduğu el-Ahli taraftarlarının da temel argümanıydı. Milletvekili Ziyad el-Aleimi, cumhurbaşkanlığı yarışındaki tek kadın aday Busayna Kemal ve 6 Nisan Hareketi, olayların arkasında Yüksek Askeri Konsey'in ve güvenlik güçlerinin olduğuna inandıklarını açıklamışlardır.

İzleyen süreçte gözaltılar gelmiş ve 73 kişi tutuklanarak Port Said hapishanesine yerleştirilmiştir. El-Ahli taraftarları yargılama boyunca sürekli olarak dönemin Genelkurmay Başkanı Hüseyin Tantavi'yi ve eski rejim üyelerini, olaydan sorumlu tutarak her fırsatta protestolarını dile getirmişlerdir. Süreç özellikle medya ve sosyal medya aracılığıyla daima canlı kalmış bir taraftan da eski rejim kalıntıları ile devrimci "Ultralar" arasındaki mücadele politik bir düzeye taşınmıştır. Olayların daha da büyümesini engellemek amacıyla Port Said hapishanesindeki güvenlik önlemleri artırılmış, şüphelilerin avukatlarına el-Ahli taraftarlarından tehdit aldıkları gerekçesiyle ekstra korunma sağlanmıştır. Yargılamalar sonucunda 26 Ocak 2013 tarihinde mahkeme 21 tutukluya idam cezası vermiş, aralarında 9 güvenlik görevlisinin de bulunduğu 52 sanık hakkındaki kararın 9 Mart'ta açıklanacağı duyurulmuştur. Kararın ardından el-Ahli taraftarlarının facebook sayfasında idam cezalarının gerçekleşmemesi durumunda daha büyük şiddet olaylarının düzenleneceği ve "kan döküleceği" tehdidi yer almıştır.¹⁴

Başkanlık Seçimleri ve Sonrası

Devrim sonrası Mısır'da en önemli gelişmelerin başında başkanlık seçimi gelmekteydi. 2011'deki devrimin ardından siyasi aktörler ülke yönetimindeki en önemli pozisyon olan başkanlığa odaklanmışlardı. Bunlar arasında en güçlü grup Müslüman Kardeşler'di. Selefi ve İslamcı ekolün daha ılımlı kandanından adayların yanında, devrimci liberal ve seküler gruplar da başkanlık seçiminde iddialıydı. Mesela Mübarek döneminin son Başbakanı Ahmet Şefik eski rejim destekçilerinin ve İslami siyaset karşıtlarının desteğiyle seçim sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

30 Ocak'ta seçimle ilgili kuralların açıklanışının ardından taraflar kampanyalarına başladılar. Bir taraftan yargının kararları ile sivil siyasete müdahaleler olurken, diğer taraftan da zaman zaman askeri yönetim karşıtı gösteriler ülkedeki politik ortamı canlı tutmaktaydı. Cumhurbaşkanlığı için adaylık başvurularını takiben 14 Nisan'da Yüksek Seçim Komisyonu başkanlık seçimine girebilecek son adaylar listesini açıkladı. Mübarek döneminin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ömer Süleyman, İhvan hareketi liderlerinden Hayrat Şatır, Selefilerin önemli adayı Ebu Hazem İsmail ve Vefd Partisi lideri Eymen Nur'un adaylıklarının geçersiz sayılması ilk etapta şok etkisi yaratsa da tüm gruplar yeni adaylar belirleyerek yarışa devam ettiler.¹⁵ 26 Nisan'da Yüksek Seçim Komitesi başkanlık için yarışacak 13 adayın bulunduğu son listeyi duyurmuş, 30 Nisan'da resmi seçim kampanyalarının başlayacağını ilan etmiştir.¹⁶

Adaylar arasında Müslüman Kardeşler'den Muhammed Mursi¹⁷, ılımlı İslamı temsil eden Abdul-Moneim Ebul Futuh, eski Arap Ligi Genel Sekreteri Amr Musa, Nasırcı Hamden Sabbahi ve Mübarek döneminin son başbakanı ve eski Hava Kuvvetleri generali Ahmed Şefik öne çıkmaktaydı.¹⁸ Özellikle kendi adayları diskalifiye edilen Selefi hareketin en büyük siyasi yapısı Nur

Partisi¹⁹ ile Müslüman Kardeşler hareketinden ayrılan küçük bir grupça kurulan Vasat Partisi'nin²⁰ desteğini alan ve genç Mısırlılar arasında popüler olan eski İhvan üyesi Ebul Futuh kampanyalar sırasında Başkanlık için avantajlı gözükmekteydi. Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi seçim kampanyası sürecindeki mitinglerine genellikle İhvan hareketinin liderleriyle katılarak İhvan'ın geniş halk tabanının desteğini arkasında almıştır.²¹ Mübarek döneminden kalma elitlerin desteklediği Ahmed Şefik ise propaganda sürecinde özellikle medyayı çok güçlü bir biçimde kullanmıştır.²²

Seçime giden süreçte yapılan kamuoyu yoklamalarında Arap Ligi eski Genel Sekreteri Amr Musa açık ara öndeyken, onu takiben Ahmed Şefik ikinci, Ebul Futuh üçüncü ve Müslüman Kardeşler adayı dördüncü gelmekteydi.²³ Ancak seçim sonuçları dikkate alındığında gazetelerin veya araştırma kuruluşlarının sadece büyük şehirlerde gerçekleştirdikleri anketlerin kamuoyunun eğilimini yansıtmadığını söyleyebiliriz.²⁴ Öyle ki seçimden sadece üç gün önce el-Masri el-Yevm gazetesinin yaptığı araştırmada daha sonradan seçimin kazanacak olan Muhammed Mursi'nin % 9 oy oranıyla beşinci sırada olduğunu görmekteyiz.²⁵

Böyle bir ortamda 23 Mayıs'ta gerçekleşen seçimin ilk tur oylaması Mısır için tarihi bir önemdeydi. 30 yıllık baskı rejiminin ardından ülke ilk kez bağımsız bir şekilde devlet başkanını seçmek üzere sandık başına gitti. Genel anlamda olaysız ve kurallara uygun gerçekleşen oylama süreci 24 Mayıs akşamı son buldu. 28 Mayıs'ta Yüksek Seçim Komitesi seçimin sonuçlarını açıkladı. Katılımın % 46 olduğu seçimin ilk turunda en yüksek oyu alan Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi ve Mübarek döneminin son başbakanı Ahmed Şefik 16-17 Haziran'da yapılacak olan ikinci tura kalmışlardı. Öte yandan seküler Hamden Sabbahi ve Amr Musa'nın da yüksek oyları aslında İslami olmayan siyasetin de genişçe bir destekçi kitlesine sahip olduğunu göstermiş ve bu anlamda sürpriz olarak görülmüştür.²⁶ Bunun önemli nedenlerinden biri, seküler ve liberal adayların ve Mübarek dönemi kalıntılarının özellikle medyada çok güçlü olmaları ve seçime giden süreçte medyayı yoğun bir biçimde kullanarak adaylarını desteklemeleri olduğu söylenebilir.

Tablo 1: Cumhurbaşkanlığı Seçimi İlk Tur En Yüksek Oy Alan Adaylar²⁷

Aday	Muhammed Mursi	Ahmed Şefik	Hamden Sabbahi	Ebul Futuh	Amr Musa
Oy Sayısı	5.764.952	5.505.327	4.820.273	4.065.239	2.588.850

Ahmed Şefik'in seçimin ilk turundan ikinci çıkışı ile devrimci gruplar “devrim sürecinin tehlikeye girmesinden” endişe duydular. Bu yüzden ikinci tura giden süreçte İslamcı kadrolar ile diğer devrimci gruplar arasında yeni bir ittifak oluşmuştu. “Yeni Bir Başlangıç İçin Yeni Bir Ruh” sloganıyla seçimin ikinci turu için kampanyasını yürüten Hürriyet ve Adalet Partisi adayı Muhammed Mursi, geniş taban avantajına ve devrimin emin ellerde kalmasını isteyen kitlelere güvenmekteydi.²⁸ Ahmet Şefik'in kampanyası ise eski

rejimin güçlü bürokratik ağlarını ve Mübarek'in partisi Ulusal Demokratik Parti'nin yerel bağlarını kullanarak bir nevi devrimin akışını tersine çevirmeye yönelik bir seyirde izliyordu.²⁹ Dolayısıyla bu durum birçok Mısırlının, İslamcı ekolü tam olarak kucaklamasalar da, Ahmed Şefik'e mesafeli durmalarına neden olmuştur.³⁰

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turu planlandığı üzere 16-17 Haziran'da gerçekleşti. Mısırlılar belki ülke tarihinde ilk kez başkanlarını kendileri seçeceklerdi. Her ne kadar demokratik bir şenlik havasından bahsedilebilecekse de bir o kadar da gergin bir ortam vardı. Nitekim devrimci grupların en büyük endişesi Ahmed Şefik'in seçilebilme ihtimalinin varlığıydı. Öyle ki seçimden hemen önce yapılan kamuoyu yoklamalarında iki adayın da şanslarının eşit olduğu görülmekteydi. Oy verme işlemlerinin 17 Haziran'da bitişinin ardından tüm ülke heyecanla seçim sonuçlarını beklemeye başladı. 21 Haziran'da açıklanacağı duyurulan seçim sonuçları, seçime dair şikayetlerin değerlendirildiği gerekçesiyle Yüksek Seçim Kurulu'nca 24 Haziran'a ertelendi.³¹ Gayri resmi sonuçların medyaya yansması ve Şefik'in önde gittiği iddiaları Mursi taraftarlarına tepkiyle karşılandı ve protesto gösterilerine neden oldu.³² Ahmed Şefik'in destekçilerine "zaferden emin olduğunu ancak resmi sonuçların açıklanışına kadar beklemeleri" çağrısı yapması ise devrimci gruplar arasında iyice tepki topladı.³³ Tam bu süreçte medyaya çok yansımayan ancak seçim sonuçlarına dair büyük önemdeki görüşmeler zinciri Kahire'deki Fairmont Oteli'nde gerçekleşti. Bu toplantıda Muhammed Mursi ile buluşan seküler ve liberal muhalefet, Ahmed Şefik'e ve askeri yönetime karşı birlikte hareket etme kararı almıştır. Gece 02.00'ye kadar süren görüşmeler sonucunda ayrıca Muhammed Mursi'nin başkanlığının desteklenmesi konusunda da uzlaşmıştır. Mursi yaptığı açıklamada yardımcıları arasında muhalefetten kişilere de yer vereceği ve tüm aktörleri kapsayıcı bir yönetimi benimseyeceği sözünü vererek devrimi gerçekleştiren tüm grupların onayını almıştır.³⁴

24 Haziran'da Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Faruk Sultan birçok televizyon kanalından canlı yayınlanan basın açıklamasında Muhammed Mursi'nin seçimin galibi olduğunu ilan etmiştir. Böylece İhvan'ın adayı Mursi, Mısır'ın demokratik bir seçimle göreve gelen ilk Başkanı olmuştur. 50 milyon kayıtlı seçmenden %51'e karşılık gelen 26 milyonu oy kullanmış, bunlardan 13,230,131'u (%52) Muhammed Mursi'ye, 12,347,380'i (%48) de Ahmet Şefik'e oy vermiştir. Sonuçların açıklanmasının ardından gelen mesajlar arasında Mursi'ye destek kadar eski rejim ve askeri yönetime olan tepki de bulunmaktaydı.³⁵ Devrimin gerçekleşmesinde büyük rol oynayan 6 Nisan Gençlik Hareketi ve Devrimci Gençlik Birliği yaptıkları açıklamada Mursi'ye olan desteklerini ifade etmişlerdir.³⁶

Muhammed Mursi Dönemi

Mübarek sonrası Mısır'ın ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilen Muhammed Mursi 30 Haziran 2012'de Yüksek Anayasa Mahkemesi huzurunda yemin ederek göreve başlamıştır.³⁷ Mursi'nin normal şartlar altında yemin etmesi gereken yer parlamento idi. Ancak Yüksek Askeri Konsey'in 17 Haziran'da aldığı parlamento fesih kararına ek olarak yapılan düzenlemelerden bir tanesi ile en yüksek sivil makam olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi'ni belirlemiştir.³⁸ Bu durum özellikle Askeri yönetim ve yargı başta olmak üzere, Mübarek rejimi kalıntılarının halen Mısır siyasetinde ne kadar dominant bir pozisyonda olduklarının göstergesiydi. Nitekim seçilmiş bir devlet başkanı kendisini seçen halkın iradesinin bulunduğu meclis huzurunda yemin ettirilmemiştir.

8 Temmuz'da Muhammed Mursi ilk icraatlarından bir tanesini yapmak için harekete geçti. Haziran ayında Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararla dağıtılan parlamentonun yeniden toplanmasını istedi. Mursi ikinci olarak 2012 sonunda tamamlanması beklenen anayasa yazım sürecinin ardından 60 gün içerisinde yeni parlamento seçimlerinin yapılacağını duyurdu.³⁹ Bu kararlar hem yüksek mahkemeyi hem de Yüksek Askeri Konsey'i rahatsız etmişti. Mursi'nin kararının hemen ertesi günü Askeri Konsey bir açıklama yayımlayarak parlamentonun feshedilmesinin bir yargı kararı olduğunu, kendilerinin de dönemin yürütme organı olarak bunu uygulamaya geçirdiklerini ve yeni bir yargı kararı olmadan meclisin açılmayacağını duyurmuştur.⁴⁰ Bu açıklamaya rağmen 10 Temmuz'da parlamento yeniden toplanmış ve 15 dakikalık bir oturum gerçekleştirmiştir. Oturumda Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararına karşı hukuksal sürecin başlatılarak Yargıtay ve İdare Mahkemesi'ne başvurulması kararı alınmıştır. Aynı gün toplanan Anayasa Mahkemesi sözcüsü Maher Sami yaptığı açıklamada Anayasa Mahkemesi'nin parlamentoyu feshetme kararının temyize götürülemeyeceğinin altını çizerek⁴¹ "Muhammed Mursi'nin mahkemenin kararını hiçe sayarak meclisi toplanmaya davet etmesinin ardından olacıklardan kendisinin sorumlu olacağını" belirterek bir nevi devlet başkanını tehdit edebilmiştir. Diğer mahkemeler de kendilerine başvuru olması durumunda olumsuz karar vereceklerinin işaretini yaptıkları açıklamalarla vermişlerdir.⁴² Buna karşın Muhammed Mursi'nin hukuk danışmanının yaptığı açıklamada Cumhurbaşkanı'nın aldığı kararın anayasal görevleri çerçevesinde olduğunu belirtmiştir.⁴³ Durumu daha da ilginç kılan nokta meclisin toplantısına Müslüman Kardeşler'e karşı olan seküler ve liberal milletvekillerinin Anayasa Mahkemesi'nin kararına destek vermek amacıyla katılmamış olmalarıdır.⁴⁴ Bu durum devrimi gerçekleştiren aktörlerin yeni süreçte önemli bir ayrışmaya doğru gittiklerinin işaretçisi olarak gösterilebilirdi.

Muhammed Mursi geçiş hükümeti Başbakan'ı olan Kemal Genzuri'nin istifasının ardından 24 Temmuz'da bir önceki hükümette bakanlık yapan Hişam Kandil'i başbakan olarak atayarak kabineyi kurmakla görevlendirdi. Mısır siyasetindeki geleneklerden olan yüksek makamlara görece yaşlı kişi-

lerin atanması teamülü özellikle devrimci gençlerin talepleri üzerine bu kez göz ardı edilmiştir.⁴⁵ Hişam Kandil 2 Ağustos'ta kabinesini belirledikten sonra Cumhurbaşkanı huzurunda yemin ederek göreve başlamıştır. Hürriyet ve Adalet Partisi üyelerinin beş bakanlık aldığı yeni kabinede, biri Kıpti olmak üzere iki de kadın görevlendirilmiştir. Yeni bakanlar arasında Askeri Konsey'i en çok rahatsız eden Enformasyon Bakanlığı'na asker kökenli bir generalin değil de Müslüman Kardeşler üyesi Salah Abdel Maksud'un atanmasıydı. Nitekim bu bakanlık özellikle Mübarek döneminde resmi propagandanın en önemli araçların birisiydi.⁴⁶ Öte yandan Kandil'in kabinede Mübarek döneminden kalan kişilere de yer vermesi devrimci grupların tepkisini çekmiştir.⁴⁷

Muhammed Mursi'nin göreve gelişinin ardından gerçekleştirdiği ve devrimin gidişatı bakımından büyük öneme sahip bir diğer hamle de Ağustos ayında Mübarek döneminde uzun yıllar görev yapan ve devrim sonrasında Yüksek Askeri Konsey lideri olarak ülkeyi idare eden General Muhammed Tantavi'yi ve ordunun en üst kademesindeki Sami Anan'ı görevden almasıydı. Mursi yaptığı açıklamada ayrıca Yüksek Askeri Konsey'in, Başkan'ın yetkilerini kısıtlayan düzenlemelerini de iptal ettiğini duyurarak devrimin gidişatında önemli bir adımı gerçekleştirmiştir. Tantavi'nin yerine Mursi yine askeri kuvvetlerde görevli Abdel Fattah el-Sissi'yi atamış, ordunun üst kademe komutanlıklarında değişiklikler de yapmıştır.⁴⁸

Cumhurbaşkanı ile eski rejim aktörleri arasındaki güç mücadelesi, Mursi'nin iktidarının ilk aylarında yoğun bir şekilde devam etmiştir.⁴⁹ Mursi'nin birçok kararını engelleyen eski rejim kuvvetlerinin önde gelen savunucularından Cumhuriyet Başsavcısı'nın görevden alınması bu mücadelede önemli bir adımdır. Devrik lider Hüsnü Mübarek tarafından meslek hayatı boyunca bu görevde kalmak üzere atanan Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud, Ekim ayında Mursi tarafından görevinden alınarak Vatikan'a Büyükelçi olarak atanmıştır. Mursi'nin bu kararı almasında Başsavcının Mübarek dönemi görevlilerinin yargılanmalarında hiçbir başarı sağlayamamış olması önemli bir etken olmuştur.⁵⁰ Mursi'nin kararı Kahire Ceza Mahkemesi'nin devrim protestoları sırasında meydana gelen ve onlarca kişinin ölümüyle sonuçlanan "Deve Savaşı"nın düzenlenmesinde parmağı olan görevlileri aklamaları sonrasında Başsavcıya yönelik protestoların artmasının ardından gelmiştir.⁵¹ Ancak Cumhurbaşkanı'nın girişiminin başarısız kaldığı Başsavcı Mahmud'un ertesi gün 3.000 savcının hazır bulunduğu basın açıklamasında "beni görevimden ancak suikast alır!" açıklamasıyla anlaşılmıştır.⁵² Başsavcının görevine devam etme kararına birçok yüksek yargı organından destek gelmiş ve Cumhurbaşkanı atama yetkisi kendisinde olan bir bürokrati görevden alamamıştır.⁵³

Kasım ayına gelindiğinde ise Mısır devrimi karşılaştığı ve etkisi aylardır devam eden en büyük krizlerden birisini yaşamıştır. Bu krizi Muhammed Mursi'nin 22 Kasım'da aldığı kararlar ateşlemiştir. Bu kararlarıyla Mursi özellikle yargının daha önce aldığı ve sistemin işlemlerini güçleştiren bazı düzenlemeleri geri çekmek istemiş, bunu yaparken de aldığı kararların yargı

denetimine tabii tutulamayacağını belirtmiştir. Başkan Mursi yayınladığı bildiri de şu kararları almıştır:

1. Eski rejimin devrim sırasında işlenen suçlardan sorumlu olan görevlilerinin yeniden yargılanması,
2. Göreve geldiği tarihten itibaren başkanın aldığı tüm kararların yeni bir anayasa kabul edilip ve yeni bir halk meclisi seçilene kadar geçerli olması, hiçbir şekilde dava konusu edilememesi ve bunlara yönelik açılan davaların iptal edilmesi,
3. Mısır Başsavcısı'nın devlet başkanı tarafından yargı üyeleri içinden dört yıllık bir süre için seçilmesi ve bu kararın hemen uygulamaya geçirilmesi,
4. Yeni anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclis'in kuruluşu ile ilgili 30 Mart 2011 tarihli Anayasa bildirgesinde "kurulduğu tarihten itibaren en geç 6 aylık süre içerisinde yeni anayasa taslağı hazırlanmış olmalıdır" maddesinin, "8 aylık süre içerisinde" şeklinde değiştirilmesi,
5. Hiçbir yargı organının Kurucu Meclis'i ve Şura Meclisi'ni feshedemeyeceği,
6. Başkan'ın devrimin hedeflerini korumak için her türlü önlemi alması yetkisinin tanınması.⁵⁴

Ayrıca Mursi'nin Ekim ayında görevden almayı denediği ancak başaramadığı Başsavcı'nın görevine son vermesi de 22 Kasım'da yayınladığı bildiri-deki kararlardan bir tanesiydi. Yani Cumhurbaşkanının bu kararlarının özünde anayasanın tamamlanması ve siyaset kurumunun işlemesine engel olan yargı organlarını saf dışı etmek yatıyordu. Bu anlamda Mursi'nin yargıya ve dolayısıyla muhalefete vurduğu bu darbenin şiddeti daha öncekilerden büyük olmuş, ortaya çıkardığı rahatsızlıkta buna paralel olarak hat safhaya ulaşmıştır.

Kararın hemen ardından Mursi'ye yönelik yoğun bir karalama kampanyası başlamış, Mübarek döneminin zengin ettiği ve eski rejimin en önemli sacayaklarından olan medya organlarında Mursi "diktatör", "yeni firavun", "faşist" ve "Hitler" gibi sıfatlarla anılmıştır. Kamuoyuna yönelik bu büyük kampanya daha sonra Mübarek'in devrilmesi sürecinde Tahrir meydanında gösterilerde başrolü oynayan grupların birçoğunun "şaşırtıcı" bir biçimde Mübarek döneminden kalma aktörlerle ittifak kurarak meydanlara inmesiyle daha da büyümüştür. Ancak birçok rapor ve gözlem Tahrir meydanında toplanan bu yeni ittifakın toplumun tüm kesimlerini temsil etmekten uzak bir yapı sergilediğini belirtmekteydi. Meydandakiler liberal-seküler çizgideki eğitimli gençlerin yanında büyük oranda sosyalist ve Kıpti grupların bir araya gelmesiyle oluşan bir kalabalıktı. Bunlara Mübarek döneminin varlıklı ve ayrıcalıklı grupları da katılınca, iktidardaki İslami bloğa muhalefet eden cephe tam olarak teşekkül etmiştir.⁵⁵

Gösteriler devam ederken bir taraftan da Anayasa Komisyonu'nca hazırlanan anayasa taslağı oylamaya sunulurken kabul edilmiştir.⁵⁶ Anayasa metninin Muhammed Mursi tarafından kabul edilmesinin ardından cumhurbaşkanı re-

ferandum tarihi olarak 15 Aralık'ı ilan etmesiyle, olaylar daha da büyümüş, kitle gösterileri Tahrir Meydanı'ndan Başkanlık Sarayı önüne kaymıştır. Mursi karşıtları cumhurbaşkanından 3 temel istekte bulunmaktaydılar: 22 Kasım'da alınan kararların geri alınması, anayasal referandumun iptal edilmesi ve yeni bir anayasa hazırlama komisyonunun tertip edilmesi.⁵⁷ Öte yandan Mursi destekçileri de zaman zaman gösteriler düzenlemiş ancak muhaliflerle karşılaşmamaya özen göstermişlerdir. Bu gösterilerin en büyüğü Kahire Üniversitesi önünde 1 Aralık'ta gerçekleşmiş ve binlerce Mursi ve Müslüman Kardeşler taraftarı Selefilerin de desteklediği yürüyüşe katılmışlardır.⁵⁸

Muhammed Mursi gelen tepkiler karşısında muhalefetin bazı önde gelenleriyle bir görüşme gerçekleştirmiş, 9 Aralık'ta yeni bir bildiri yayınlayarak 22 Kasım'da aldığı kararlardan geri adım atmıştır. Kendisine geniş yetkiler veren düzenlemeleri iptal eden Mursi, uygulaması gerçekleşen kararlarından geri dönüş olmayacağını ve bunların yasal süreçlere konu edilemeyeceğini de ilan etmiştir. Mursi bu kararlar özellikle görevden aldığı Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud'un görevine geri gelmesini engellemek istemiştir. Ancak Cumhurbaşkanı anayasa referandumunun 15 Aralık'ta gerçekleşeceğini, "Hayır" kararı çıkması durumunda yeni belirlenecek Anayasa Komisyonu'nun yeni bir taslak hazırlayacağını duyurmuştur.⁵⁹

Anayasa Taslağı ve Referandum Krizi⁶⁰

Mısır'da anayasanın belirlenmesi süreci aslında Mart ayında başladı. Parlamento ve Şura Meclisi tarafından belirlenen, İslamcı ve liberalleri eşit temsil etmesine özen gösterilen ilk anayasa komisyonu Nisan ayında Kahire İdare Mahkemesi'nin kararıyla çalışmalarını durdurdu. Haziran ayında 22 siyasi parti ile o dönemki devlet başkanı Yüksek Askeri Konsey lideri Hüseyin Tantavi arasında anlaşmaya varılmasıyla 100 kişilik yeni anayasa hazırlama komisyonu oluşturulmasına karar verildi. Buna göre üyeler şu dağılıma göre seçilecekti: Parlamento: 39, Yargı: 6, Hukuk Uzmanları: 9, Ordu: 1, Polis: 1, Adalet Bakanlığı:1, Sendikalar: 13, Kamu Figürleri: 21, El-Ezher: 5, Kıpti Kilisesi: 4.⁶¹ 27 Haziran'da komisyon yürütme kurulu toplanarak yargıç Hüssam el-Giryani'yi başkan olarak seçti. Ayrıca komisyonun işleyişi için yönetmelik de bu oturumda kabul edildi. Bu süreçte bazı maddeler tartışmalara neden olmuş ancak tüm üyelerin üzerinde hem fikir olduğu bir çözüm bulunduktan sonra yönetmelik yürürlüğe girmiştir.⁶² Bu komisyona yönelik açılmış davaların varlığı ve her an komisyonun yürütmesinin durdurulması tehlikesine rağmen anayasa hazırlama çalışmaları devam etmiş ve maddelerin çoğu İslamcı ve liberal gruplar arasında uzlaşma sağlanarak kabul edilmiştir.

Ancak Eylül ayı sonundan itibaren muhalefetin önde gelen isimlerinden Muhammed el-Baradei ve Hamden Sabbahi'nin komisyonu boykot etme girişimleri diğer bazı partiler tarafından da desteklenince yargının komisyonu lağvetmesi için yeni bir fırsat yaratılmış oldu. Anayasa Komisyonu'nu boykot eden grupların komisyonun kuruluşu sırasında üyelerin seçimine onay

verip gelinen bu noktada üyelerin tüm Mısır halkını temsil etmediğini veya tüm grupların haklarını yeterince savunmadığını iddia etmeleri manidardır. Eleştiriler karşısında Anayasa Komisyonu Genel Sekreteri Amr Darrag genel olarak tüm haklarda geliştirmelere gittiklerinin altını çizmiştir. Darrag, medya ile ilgili maddelerden kendilerinden talep edilen hakların %90'ını kabul ettiklerini ancak Gazeteciler Sendikası'nın gazetecilerin medya bağlantılı suçlar nedeniyle hapis cezası alamayacaklarına dair düzenleme yapılması taleplerinin “meslek merkezli bir ayrımcılık” taşıyacağından kabul edilmediğini ifade etmiştir.⁶³ Bunun gibi birçok maddede bir önceki anayasaya göre çok daha özgürlükçü ve hakların genişletildiği bir anlayış benimsenmiş ve düzenlemeler ona göre yapılmıştır.

Anayasa Komisyonu 29 Kasım'da yaptığı ve 85 üyenin (boykota katılan 11 üyenin yerine atanan liberal üyeler dahil olmak üzere⁶⁴) bulunduğu oylama ile Anayasa taslağını kabul etmiştir.⁶⁵ Komisyonu boykot eden 15 üyenin bulunmaması taslağın kabul edilmesini engellememiştir; nitekim komisyonun kurulduğunda oybirliği ile kabul ettiği yönetmeliğe göre 67 üyenin onayı yeterli sayılmıştır.⁶⁶ Taslağın hızlı bir kararla 19 saatlik uzun bir oturumun sonrasında kabul edilmesine karşı yapılan “bir gecede hazırlanan anayasa” ithamları gerçeği yansıtmamaktadır. Haziran ayından itibaren maddeler teker teker yazılmış, 19 Kasım'a gelindiğinde maddelerin birçoğunun yazımı tamamlanmış, 85 madde oylanarak kabul edilmişti.⁶⁷ Oylamanın Cumhurbaşkanı Mursi'nin 22 Kasım'da aldığı kararın hemen arkasından gelmesi Anayasa Komisyonu'nun Yüksek Mahkeme tarafından kapatılması ihtimaline karşı, iktidarın siyasi bir manevrası olarak okunabilir.

Anayasanın içeriğine gelince bir önceki anayasa olan 1971 Anayasası'na kıyasla birçok anlamda daha demokratik ve haklara saygılı bir anayasa taslağından bahsedebiliriz. Muhalefetin eleştirilerinin aksine İslam'a yapılan referans 1971 anayasası ile neredeyse aynı statüde bırakılırken, önceki anayasada haklarla ilgili 24 madde bulunurken yeni taslakta 51 madde yer almış, vatandaşlık ve sosyal hakların büyük oranda genişletilmesi hedeflenmiştir. Kadın hakları konusunda 1971 anayasasına kıyasla çok daha kapsayıcı haklar getirilmiştir. Medya ile ilgili önceki anayasada hiçbir madde bulunmazken, yeni taslakta medya organlarının hiçbir şart altında yasaklanamayacağı ve faaliyetlerinin engellenemeyeceğinin altı çizilmiştir. Önceki anayasada kendileriyle ilgili hiçbir madde bulunmayan gayrimüslimlere anayasal haklar verilmiştir. Son olarak 1971 Anayasası'nda başkanlık için sınırsız seçilebilme maddesi bulunurken bu anayasa başkan seçilebilmeyi iki kez ile sınırlamıştır.⁶⁸ Dolayısıyla anayasa taslağı ile ilgili muhalefetin kopardığı fırtına özellikle Mursi iktidarını yıpratmaya ve İhvan'ın güç dengesinde öne geçmesini engellemeye yönelik bir girişim olarak okunmalıdır. Ayrıca muhalefetin tartışmalarına ve itiraz ettiği noktalara bakıldığında, anayasada getirilen değişikliklere bir alternatif sunmadığını, buna karşın yapılan olumlu düzenlemeleri de göz ardı ederek kamuoyunu yanlış yönlendirdiğini belirtmemiz gerekir.

Tüm bu anayasa sürecinin ardından muhalefetin anayasayı kabul etme-

yerek özellikle yargının engelleme girişimlerinin başarıya ulaşması yaklaşık 9 aydır harcanan çabaların boşa gitmesi anlamına gelecekti. Ayrıca yeni bir anayasa yapım sürecinin ülkede yine uzun bir süre sivil siyaset kurumlarının tam olarak hayata geçmesinin engellenmesine neden olacaktı. Bununla birlikte yine bu taleplerin karşılanması yargının birçok anlamda elinde bulundurduğu “seçilmişlerin siyaset yapmasını engelleme” mekanizmalarının yeniden hayata geçirilmesinin önünü açacaktı. Dolayısıyla Muhammed Mursi'nin kararlarının sadece bir kısmından vazgeçerek muhalefetin taleplerini kısmen karşılaması, referanduma giden süreçte Cumhurbaşkanı'nın hanesine artı olarak yazılmıştır.

Protestolar altında referandumun ilk ayağı 15 Aralık'ta Kahire, İskenderiye, Asyut ve Asvan'ın aralarında bulunduğu 10 bölgede gerçekleşti. Referanduma katılım en son yapılan Başkanlık seçimine katılımdan çok daha azdı. İlk aşamada oylar yaklaşık %57 civarında “evet” yönündeydi. Bunda Kahire ve Garbiye gibi Mursi muhaliflerinin görece yüksek olduğu şehirlerdeki “hayır” oyları etkili olmuştur. 22 Aralık'ta gerçekleşen ikinci kademe de ise Müslüman Kardeşler'in tabanının daha geniş olduğu Giza, Beheira ve Minya gibi şehirlerde çıkan yüksek “evet” oyları referandumun sonucunda belirleyici olmuştur. İki aşamanın da tamamlanmasının ardından Mısır seçmenlerin yaklaşık %33'ünün oy kullandığı referandumun sonucunda Mısır'ın yeni anayasası %36 “hayır” oyuna karşı %64 “evet” oyu ile kabul edilmiştir.⁶⁹ Sonuçların açıklanmasının hemen ardından Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi anayasayı onaylayarak yürürlüğe girmesini sağlamıştır.⁷⁰

Mısır Siyaseti'nde Yargı Gölgesi⁷¹

Devrimin ardından geçen iki senelik süreçte gerçekleşen politik gelişmelere bakıldığında ülke siyasetindeki en belirleyici kurumlardan bir tanesinin yargı olduğunu söyleyebiliriz. Yargı mensuplarının kararları birçok noktada İslami siyaset karşıtı muhalefetin başaramadığı adımların atılmasında en önemli rolü oynamıştır. Özellikle Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olmak üzere yargı kurumlarının devrim sonrasında siyasi normalleşmeyi engellemek için kararlar almıştır. Bunda bu kurumlarda görev yapan Mübarek döneminden kalan her düzeyde yargı mensubu ve bürokratin eski rejime sadakatleri etkili olmuştur. Bu kısımda kısaca yargının siyasete müdahalelerinden bazılarına değinerek nasıl siyasetin işlemez hale gelmesine neden olduğunu açıklayacağız.

Haziran ayında çoğu üyesi Mübarek döneminde atanmış Anayasa Mahkemesi ülkenin demokratik bir seçimle işbaşına gelen ilk parlamentosunun alt kanadının üçte birini oluşturan bağımsız milletvekillerinin sandalyelerini “bağımsız üyelerin seçiminde anayasaya aykırılık” tespit ettiği gerekçesiyle iptal etmiştir.⁷² Aynı oturumunda yüksek mahkeme Mübarek rejiminin son başbakanı ve eski Hava Kuvvetleri komutanı olan Ahmed Şefik'in birkaç gün sonra yapılacak olan seçimlerin ikinci turuna katılmasına onay vermiştir. Öte

yandan Yüksek Askeri Konsey seçimden hemen önce 17 Haziran'da aldığı kararla Mursi'nin seçilme ihtimaline karşı kendince bir önlem almış ve sivil liderler karşısında Konsey'in avantajlı pozisyonuna tekrar vurgu yapmıştır.⁷³ Konsey ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin parlamenterlerin iptali kararını onaylamış daha da ileri giderek parlamentonun bu şekilde işleyemeyeceğini belirtmiştir.

Temmuz ayında Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin parlamentoyu yeniden devreye sokmak için yaptığı girişim yine yüksek mahkeme tarafından dondurulmuş, bunun ardından Cumhurbaşkanı "mahkemenin kararına saygı duyduğunu" belirterek geri adım atmak zorunda kalmıştır. Konu daha sonra Yüksek İdare Mahkemesi'nde görüşülmüş ancak bu mahkemede Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararı onaylayarak parlamentonun işlevsiz halini devam ettirmiştir.⁷⁴ Yargının farklı organlarının bu "görev alanını aşan" kararları neticesinde demokratik seçime işbaşına gelmiş yasama kurumunun feshe-dilmesi ilginç bir şekilde el-Baradei ve Amr Musa gibi muhalefet liderleri tarafından tepki görmemiştir.⁷⁵

Ekim ayında Kahire Ceza Mahkemesi'nin aldığı bir karar Mübarek rejimi kalıntılarının hukuk sistemi içerisindeki gücünü göstermeye yetecek nitelikteydi. Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle son bulan 18 günlük sürecin önemli dönüm noktalarından biri olan 2 Şubat 2011'de gerçekleşen "Deve Savaşı" nedeniyle eski rejime mensup 25 kişinin yargılanma süreci son bulmuş ve mahkeme tüm sanıkları serbest bırakmıştı. Verdiği kararda mahkeme şahitlerin ve görgü tanıklarının ifadelerinin sanıkları suçlamak için yeterli delil oluşturmadığını belirtmişti. Yargılananlar arasında Mübarek'e yakınlığı ile bilinen ve Ulusal Demokratik Parti Genel Sekreterliği görevinde bulunan Saffet el-Şerif, yıllarca meclis sözcülüğü yapan Fethi Sürur ve saldırı öncesi saldırganlara teşvik konuşması yaptığı iddia edilen avukat Murtaza Mansur'un bulunması, kararın yargısal süreçler işlenerek değil de politik nedenlerle alındığı iddialarını gündeme getirmişti.⁷⁶ Mahkemenin yargılananları temize çıkarması Mübarek dönemi aktörlerinin yargının neredeyse tüm kurumlarındaki aktif varlığına işaret eden önemli bir göstergedir. Dolayısıyla mahkemenin verdiği bu kararı Mübarek dönemi aktörlerinin yasal yollarla cezalandırılabilmesinin ne kadar zor olacağını bir göstergesi olarak okumak mümkündür.

Yargı içerisindeki Mübarek dönemi aktörlerinin direncinin bir diğer örneği de anayasa referandumuna giden süreçte yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Mursi'nin 15 Aralık'ta ülkenin devrim sonrası anayasasını belirleyecek olan taslağın referandumla oylanması kararı sonrasında, Yargıçlar Kulübü Başkanı Ahmed el-Zind yaptığı açıklamayla kulübe üye olan yaklaşık 9.000 yargıcın referandumu boykot edeceğini söylemiştir. Buna karşın Mısır İdari Devlet Konseyi'ne bağlı Yargıçlar Kulübü ise aldığı kararla seçmenlerin ve seçim merkezlerinin güvenliğinin sağlanması durumunda referandumu boykot etmeyeceğini açıklamıştır.⁷⁷ Bu açıklamaya rağmen mevcut yargıçların büyük çoğunluğunun boykota katılması sonucunda referandum 15 ve 22 Aralık ta-

rihlerinde olmak üzere iki turda yapılarak gerçekleştirilmiştir.⁷⁸ Durumdan da anlaşılabilirliği üzere Cumhurbaşkanı'nın aldığı karar yargıçlar tarafından boykot edilmiş ve demokratik sürecin önü tıkanmaya çalışılmıştır. Bu da Mübarek döneminden kalma yargı içerisindeki aktörlerin ne derece güçlü ve önemli bir muhalefet bloğu olduğunu göstermektedir.

Dış Politika

Mısır devriminin gerçekleşmesinde içerideki baskı rejimi kadar dış politikadaki başarısızlık da önemli bir rol oynamıştır. Devrimi gerçekleştiren özelliklerle genç kesimin Mübarek'i devirmelerinde Arap dünyasının en büyük ülkesi olan Mısır'ın dış politikada Amerika ve İsrail etkisinden dolayı bölgede yeteri kadar etkin olamaması da yatmaktaydı. Dolayısıyla yeni Mısır'da sivil siyasetten beklenen dış politikada eski paradigmalardan uzaklaşıp bölge dinamiklerine uygun yeni açılımlar gerçekleştirilmesiydi. Ancak Mısır'ın devrim sonrası dış politikası iç siyasetteki belirsizliklerden nasibini önemli derecede almıştır. Askeri yönetimin idare ettiği ülkede devrimin ardından geçen bir buçuk yıllık dönemde uluslararası ve bölgesel gelişmelere dair uzun vadeli politikalar geliştirilememiş ve görece etkisiz kalmıştır. Özellikle Suriye meselesinde gösterilen düşük profilli politika ve Filistin konusundaki tepkisizlik askeri yönetimin dış politikada Mübarek döneminden kalma alışkanlıkları sürdürdüğünü göstermiştir.

Buna karşın Muhammed Mursi'nin göreve geldiği Temmuz ayından itibaren Kahire yönetimi dış politikada Mübarek rejiminin izlediğinden daha farklı bir yol takip edeceğinin işaretlerini vermiştir. Öncelikle bölgesel sorunlarda daha aktif bir rol oynamaya soyunan Muhammed Mursi, Amerika ve İsrail'in Mısır siyasetinde özellikle dış politika alanında olan etkisini azaltmayı hedeflemiştir. İran'la ilişkileri normalleştirme yolunda adımlar atıp, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi bölgenin diğer önemli aktörleriyle yakınlaşarak kendisine yeni bir dış politika alanı yaratma çabasına girmiştir. Mursi, Kahire-Tahran ilişkilerinin normalleşmesinden rahatsız olan Tel-Aviv yönetimine, önceki dönemler gibi rahat olamayacağını mesajını vermiştir. Barak Obama'nın Ağustos ayı sonunda Muhammed Mursi'nin Tahran'a yaptığı ziyaret sonrası verdiği bir demeçte "Mısır ne düşmanımız, ne de partnerimizdir" demesi, Kahire-Washington hattında Mübarek dönemine kıyasla daha farklı bir ilişki biçiminin ortaya çıkacağını işaretidir. Bu bilgiler ışığında bu kısımda Mısır'ın 2012 dış politika gündemi ve seyri ele alınacaktır.

Yüksek Askeri Konsey Dönemi

Devrimin ilk dönemlerinde Yüksek Askeri Konsey yönetimi altındaki ülkede devrim sonrası problemleri siyasi aktörleri iç politikaya eğilmeye zorlamaktaydı. Bu bakımdan Tantavi'nin dış politika hamleleri sınırlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Yine de öncelikli konuların başında Filistin gelmiştir. Bu çerçevede Filistin lideri Mahmud Abbas, General Tantavi ile Şubat⁷⁹, Mart⁸⁰

ve Mayıs⁸¹ aylarında olmak üzere en az üç kez görüşmüştür. 2011'in Mayıs ayında Hamas ile el-Fetih arasında imzalanan uzlaşma anlaşmasına yönelik görüşmelerin ilerletilmesinin ana gündemi oluşturduğu ziyaretlerde Gazze'ye uygulanan ablukanın kaldırılması ve İsrail'in yerleşim kararlarına tepki gösterilmesi konuları da değerlendirilmiştir.

Coğrafi konumu gereği bir Ortadoğu ülkesi kadar Afrika ülkesi de olan Mısır'ın bu bölgeye yönelik politikaları da dış politikanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2012 yılının özellikle ilk yarısında Afrika ile temaslar göze çarpmıştır. Ocak ayında Mısır Dışişleri Bakanı Muhammed Kamil Amr, Nil suyunun kullanımı konusunda Nil havzası ülkelerini kapsayan bir tur düzenlemiştir. Gezi boyunca Kenya, Tanzanya, Kongo, Ruanda, Güney Sudan ve Sudan'ı ziyaret eden Amr, 2010'da Nil sularının adaletli dağılımı ve kullanımına dair 6 ülkenin imzaladığı Entebbe Anlaşmasına taraf devletlerle ilişkileri daha da ilerletmek amacıyla bu ülkelerdeki makamlarla görüşmüştür. Mısır ve Sudan'ın imzalamadığı ve bu yüzden uygulamaya henüz girmeyen anlaşma Yukarı Nil ülkelerinin Nil suyunun kullanımı konusundaki haklarını genişletiyor.⁸²

Kahire yönetimi, Mısır'ın sınır komşularından olan Sudan'ın 2011 yılında referandumla ikiye ayrılışının ardından ortaya çıkan Güney Sudan'la arasındaki sorunlarda arabulucu rolü oynamıştır. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Muhammed Kamil Amr önce Sudan'ın başkenti Hartum'u ziyaret etmiş, Devlet Başkanı Ömer Beşir ile görüşmüştür. Daha sonra Amr, Güney Sudan'ın başkenti Juba'ya giderek Başkan Salva Kiir ile bir araya gelmiş ve Hartum ile Juba arasındaki özellikle petrol yataklarının yoğun olduğu sınır bölgelerine dair anlaşmazlıklardan duyulan endişeyi belirtmiş ve bunların sonlandırılmasında Mısır'ın yardıma hazır olduğunu ifade etmiştir.⁸³ Kamil Amr'ın Afrika'ya yönelik temaslarında sık görüştüğü figürlerden bir diğeri de Etiyopya Dışişleri Bakanı Hailemariam Desalegn idi. İki ülke arasındaki görüşmeler genel hatlarıyla Nil suyunun kullanımı konusunda yapılması planlanan işbirliklerini içermiştir. Ayrıca Amr Etiyopyalı mevkidaşı ile Sudan ve Güney Sudan arasındaki krizin çözümü konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur.⁸⁴

Afrika ile ilişkilerde öne çıkan bir diğer gelişme de Yüksek Askeri Konsey lideri Tantavi'nin ülkenin Batı komşusu Libya'ya gerçekleştirdiği ziyarettir. Tantavi'nin geçiş sürecindeki ilk yurtdışı gezisi olan bu ziyaretinde Elektrik, Turizm ve Planlama Bakanları da yer almıştır. Libya Ulusal Geçiş Konseyi lideri Mustafa Abdel Celil ve Başbakan Abdel Rahman Al-Kib ile yapılan görüşmelerde güvenlik problemleri ve Libya'daki Mısır göçmenlerin durumları değerlendirilmiştir. İkili işbirliklerinin de planlandığı heyetler arası temaslarda devrim sonrası ekonomik kalkınma ve destek stratejileri gündemi oluşturmuştur. Ayrıca Libya devrimi sırasında Mısır'a geçiş yapan Kaddafi kadrolarının ve Kaddafi'nin devrilişi sırasında gözaltına alınan yüzlerce Mısırlının durumları ve bunların iadelerine dair detaylar da görüşülmüştür.⁸⁵

Mısır dış politikasında önemli bir çıkarma da Dışişleri Bakanı Kamil Amr'ın Asya kıtasına yaptığı gezi olmuştur. Çin, Japonya ve Güney Kore'de

temaslarda bulunan Dışişleri bakanı Kahire yönetiminin devrim sonrası süreçte yaşadığı ekonomik sıkıntılara karşı Pekin, Tokyo ve Seul’le işbirliği imkânlarını değerlendirmiştir. Çin’in Mısır’daki yatırımları ve Suriye krizi konularında görüş alışverişinde bulunan Amr, Japonya’da farklı heyetlerle ekonomi ve eğitim alanında gelecek projelerin temellerini atmıştır. Kore’de 53 ülkenin ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin katıldığı Nükleer Güvenlik Zirvesi’nde Mısır’ı temsil eden ve Güney Kore dışişleri bakanı ile “Ortak Bakanlıklar Arası Komiteyi” hayata geçiren Amr, Seul’deki temasları sonrasında Asya gezisini tamamlamıştır.⁸⁶ Ziyaretten bir ay sonra Amr Kahire’de görev yapan Asyalı büyükelçilerle yaptığı ve gezisini değerlendirdiği toplantıda Asya ülkelerinin ekonomik kalkınmışlığından, demokratik tecrübelerinden ve başarılı devlet kurumları örneklerinden faydalanmak istediklerinin altını çizmiştir. Amr, Asya ülkelerinin Mısır turizmine yaptıkları katkıdan memnun olduklarını belirtmiş, ekonomik anlamda da Mısır’a doğrudan yatırımları arttırmalarını talep etmiştir.⁸⁷ Asya ile ilişkiler bağlamında Hindistan Dışişleri Bakanı S. M. Krishna’nın Mart ayında Kahire’ye gerçekleştirdiği ziyaret de önemlidir. Krishna, General Tantavi, Başbakan Genzuri, Dışişleri Bakanı Amr ve Müslüman Kardeşler siyasi lideri Muhammed Mursi ile de görüşmüştür.⁸⁸ Resmi görüşmelerde Delhi ve Kahire arasında başta bilgi teknolojileri olmak üzere tarım, kültür ve çevre alanlarında ortak projeler geliştirme hedefine yönelik protokoller imzalanmıştır.⁸⁹

Bu dönemdeki Avrupa ile ilişkiler bağlamında birkaç ziyaretten bahsedilebilir. Ocak ayında İtalya Dışişleri Bakanı Giulio Terzi Kahire’ye resmi ziyarette bulunarak Askeri Konsey lideri General Tantavi ile devrim sonrasında iki ülke arasındaki özellikle ekonomik ilişkilerin değerlendirildiği bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁹⁰ Daha sonra Nisan ayında İtalyan Başbakan’ı Mario Monti Kahire’ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Mısır’ın Amerika’nın ardından en önemli ikinci ticari partneri olan İtalya Akdeniz komşusu olan Mısır ile Avrupa Birliği arasında da önemli bir köprü görevi üstlenmiştir. Monti ve Mısırlı mevkidaşı Genzuri iki ülke arasındaki işbirliğinin artırılmasına yönelik projeleri görüşmüşlerdir.⁹¹

Muhammed Mursi Dönemi

Muhammed Mursi’nin yönetime gelişinin ardından çok fazla bir süre geçmeden yeni Mısır’ın Mübarek sonrası dönemde dış politikasında da önemli bir değişiklik olacağıın işaretleri gelmiştir. Özellikle bölge ülkelerine dair yaklaşımlarda ve Ortadoğu’da etkin olan uluslararası aktörlerle olan ilişkilerde Mursi’nin yeni paradigmalara ortaya koyarak ülke dış politikasını yeni bir düzleme oturtmaya çalıştığından bahsedebiliriz. Bununla birlikte ülkedeki iç siyasi istikrarsızlığın bu yeni dış politikanın yürütülmesinde Mursi’ye büyük zorluklar yaşattığını da belirtmek gerekir. Mursi dönemi dış politikasında öne çıkan gelişmeler aşağıda detaylandırılacaktır.

Mısır dış politikasında önceki yıllara nazaran ilişkilerin derinleşme potansiyelini en fazla barındıran ülke Türkiye'dir. Ankara'nın Müslüman Kardeşler kadrolarına Mısır'daki diğer gruplardan daha yakın olması ve Kahire'deki özellikle İslami siyaset kadrolarının Türkiye'yi başarılı bir ekonomik model olarak görmesi ilişkilerin geleceğinde belirleyici olabilir. Her ne kadar Türkiye'nin seküler yapısı Mısır'daki kimi İslami kesimleri rahatsız etse de, AK Parti siyasetindeki Ortadoğu ve Arap dünyasına gösterilen özel ilgi ve yakınlaşma çabası iki ülke arasında uzun vadede daha yakın ilişkiler geliştirilebileceğinin işaretidir. Mursi'nin seçilişinin ardından artan görüşme ve ziyaret trafiği de bunun bir göstergesidir. İki ülke arasında devlet başkanları düzeyindeki ilk görüşme Mekke'deki İslam İşbirliği Teşkilatı'nın toplantısında gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Mısır'ın Haziran ayında seçilen ilk sivil devlet başkanı olan Muhammed Mursi ile görüşmüştür.⁹² Bir diğer üst düzey temas da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 2-3 Temmuz tarihlerinde Arap Ligi tarafından Kahire'de düzenlenen Suriye Muhalefeti konferansı sırasında gerçekleşmiştir. Kongre'deki çoklu temaslarının yanında Davutoğlu, Mısır Devlet Başkanı Muhammed Mursi ile yaptığı görüşmede Ankara olarak Mısır'la her türlü işbirliğine açık oldukları mesajını vermiştir.⁹³ Dışişleri Bakanları düzeyindeki görüşme trafiği ise yoğun bir şekilde devam etmiş, Mısırlı bakan Muhammed Kamil Amr, Ahmet Davutoğlu'nun en sık görüştüğü meslektaşlarından birisi olmuştur. Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi ilk resmi yurtdışı ziyaretlerinden birisini de 30 Eylülde Türkiye'ye yapmıştır. AK Parti kongresine özel olarak davet edilen Mursi, TOBB'da düzenlenen Türk-Mısır İş Forumu'na da katılarak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için görüşmelerde bulunmuştur. Ayrıca yine bu ziyaret sırasında Mısır'a Türkiye'nin vereceği kredi yardımı onaylanmıştır. Kasım ayında ise Erdoğan'ın Mısır'a 10 bakanyıla ve onlarca işadamlıyla birlikte yaptığı ziyaret ilişkilerin derinleşme potansiyelinin sadece bir işaretiydi. Görüşmeler sırasında imzalanan 27 anlaşma ile ekonomiden eğitime, sağlıktan kültüre birçok alanda yeni işbirliklerinin temelleri atılmıştır.⁹⁴ Bu ziyaretlerin dışında Ankara ve Kahire'nin Suriye ve İsrail karşısındaki ortak tutumu, Tahran yönetimiyle olan mesafeli ilişki ve Amerikan yönetimiyle olan bağların niteliğindeki benzerlik Mısır ve Türkiye'yi bölgesel ve uluslararası politikalarda da birbirine yaklaştırmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler de devrim öncesi döneme göre hızla ilerlemektedir. 2012 itibarıyla ticaret hacmi 5 milyar doları aşmış ve hızla yükselmeye devam etmektedir. Kültürel alanda da Türk dizilerinin Mısır'da popülerleşmesine bağlı olarak Türk kültürüne ve diline olan ilginin artışından bahsedilebilir. Bu nedenle 2010'da açılan Kahire Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'ne ek olarak, İskenderiye şehrinde de bir merkez açılmasına karar verilmiştir.

Muhammed Mursi'nin ilk aylarındaki en önemli dış politika hamleleri Filistin konusunda gelmiştir. Göreve gelişinin ardından defalarca Filistin Başkanı Mahmud Abbas ve Hamas lideri Halid Meşal ile görüşen Mursi taraflar arası uzlaşının sağlanması yolunda arabuluculuk yapmış, ayrıca İs-

rail yönetimine karşı ortak hareket edilmesi konusunda taraflara telkinlerde bulunmuştur.⁹⁵ Bu görüşmeler daha sonra İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırı sonrasında ateşkesin sağlanmasında Mursi'nin önemli bir payının olmasının temellerini oluşturmuştur. Mursi'nin ateşkesteki bu rolü Mısır'ın aslında bölgede ne kadar önemli bir aktör olduğunu bir kez daha teyit etmiştir.⁹⁶ Yine İsrail'in saldırıları sırasında Mısır Başbakanı Hişam Kandil'in Gazze'ye giderek Hamas kadrolarıyla görüşmesi ve desteğini sunması Kahire yönetiminin Filistin konusundaki tutumunun önemli bir göstergesi olmuştur.⁹⁷ Bununla birlikte Müslüman Kardeşler hareketinin İsrail karşıtı görüşlerin açık bir şekilde dillendirilmesi de Tel-Aviv yönetiminde endişe uyandıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedendir ki Netanyahu hükümeti devrim ardındaki süreçte Mısır'ı kışkırtıcı hamlelerden kaçınmış, hatta 2011'de sınırındaki çatışmalarda İsrail güvenlik güçlerince yanlışlıkla öldürülen Mısırlı polislerden dolayı Kahire'den özür dilemiştir.⁹⁸

Mısır'ın bölge politikalarında bir diğer dikkat çeken gelişme de İran ile olan ilişkilerin yeni bir boyuta taşınması olmuştur. İktidara gelişinin ardından ikinci yurtdışı gezisini İran'a yaparak birçoklarını şaşkırtan Muhammed Mursi, Kahire'den Tahran'a 1979'dan bu yana devlet başkanı düzeyindeki ilk ziyareti gerçekleştirmiştir.⁹⁹ Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi için İran'a giden Muhammed Mursi, devlet başkanı Ahmedinejad ile de görüşmüştür. Ziyaret bazılarınca Mısır'ın dış politikasında İran'a yakınlaşma olarak okunmuştur. Yakınlaşmadan ziyade Mursi'nin Tahran yönetimi ile ilişkiler normalleştirme yoluna gittiğinden bahsedebiliriz. Nitekim İhvan kadrolarının Şii yönetime mesafeli yaklaşmasından dolayı Mısır ile İran arasında uzun vadeli bir yakınlaşmanın çok da kolay olmadığı öngörülebilir. Mursi'nin Bağlantısızlar Hareketi Zirvesi'nde yaptığı konuşmada İran'a Suriye sorununda yanlış tarafta olduğu uyarısını yapması, Tahran yönetimi ile fikir ayrılıklarının mevcudiyetini de vurgulamak istemesi olarak yorumlanabilir.¹⁰⁰

Mübarek dönemi boyunca Amerika'nın bölgedeki en önemli ortaklarından olan Mısır'ın özellikle Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanlığına seçilişinin ardından bu ilişki biçimini gözden geçirdiğini belirtmek gerekir. Temmuz ayında Kahire'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un temasları kendisinden önce görev yapan Amerikalı meslektaşlarının gerçekleştirdiği Mısır ziyaretlerinden farklı bir nitelikte idi. Muhammed Mursi ve General Tantavi ile görüşen Clinton, Amerika'nın Mısır'ın demokratikleşme sürecinde yanında olacağını belirtmiştir. Washington'un Mısır'ın 1 milyar dolarlık borcunu sileceğini ve 250 milyon dolar ekonomik krediyi serbest bırakacağını belirtmesine rağmen ABD'nin önceki senelerde Mısır'a yaptığı büyük çaptaki yardımların devam edeceğini garanti etmemesi dikkat çekmiştir. Öte yandan Clinton'un ziyareti anti-Amerikancı hislerin yoğun olduğu Mısırlıların tepkisi ile karşılaşmış, Amerikan Dışişleri Bakanı'nın konvoy domates saldırısı ile protesto edilmiştir.¹⁰¹

Eylül ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 67'nci toplantısına katılmak üzere Amerika'ya giden Mısır Devlet Başkanı Muhammed Mursi gezi

öncesi yaptığı açıklama ile Mısır'ın artık Washington'dan daha bağımsız bir politika izleyeceğini açıkça belirtmiştir.¹⁰² Ayrıca Mursi'nin bu ziyaret sırasında İngiltere ve Fransa liderleri ile bir araya gelip, Amerikan Başkanı ile ikili görüşme gerçekleştirmemesi Washington'da Kahire'deki yeni yönetime dair soru işaretlerinin artmasına neden olmuştur.¹⁰³ Mursi'nin Amerika'nın bölge çıkarlarına karşı gelen Çin ve İran'a ziyaretler gerçekleştirmesi, Katar'dan 2 milyar dolar yardım alarak artık bölgedeki aktörlere daha yakın duracağını işaretini vermesi ve Savunma Bakanı General Tantavi ve ordudaki en üst düzey komutanlardan Sami Anan'ı görevinden alması gibi gelişmeler ilişkilerin değişen doğasının birkaç göstergesi olarak belirtilebilir.¹⁰⁴

Washington'un Kahire'deki yeni yönetimden beklediği ilgiyi bulamaması Mısır'ın Amerika'nın Ortadoğu politikasındaki eski yerinden daha farklı bir noktada olacağını işaretliydi. Bu durumda Amerika'nın içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların dış politikada özellikle Ortadoğu'yu eskisi kadar ön plana alamayacak olmasının ve Mısır'da iktidara gelen İhvan kadrolarındaki anti-Amerikancı tutumun etkili olduğu tespitini yapabiliriz. Bu durumun açık bir şekilde İslam peygamberi Hz. Muhammed'e hakaretler içeren Amerikan yapımı "Innocence of Muslims" (Müslümanların Masumiyeti)'e Mısırlıların verdiği tepkide görülmüştür. Gösterilerin merkezi Amerika'nın Kahire'deki büyükelçiliği olmuş, her kesimden binlerce kişi elçilik binasına saldırmış, duvarlarının bir kısmını yıkmış ve Amerikan bayrağını indirerek yakmıştır.¹⁰⁵ Büyükelçiliğe çok yakın olan Tahrir Meydanı'nda da binlerce gösterici bir araya gelmiş birçoğu filmi dahi görmeden Amerikan karşıtı gösterilere katılmışlardır.¹⁰⁶ Bu gösteriler Mısırlıların İslam peygamberine gösterdikleri hürmet ve saygı kadar, Amerika'ya duydukları negatif duyguların bir dışavurumu olarak da okunabilir. Bu olaylarında yarattığı negatif duyguların bir sonucu olsa gerek daha önceki başkanların stratejik ortak olarak kabul ettiği Mısır'a dair Obama'nın "Mısır ne düşmanımız, ne de partnerimizdir" şeklindeki açıklaması, Washington yönetiminin Kahire'ye yaklaşımındaki değişikliğin de açık bir işareti olarak okunabilir.¹⁰⁷ Ayrıca Obama'nın Innocence of Muslims filmine dair yaptığı "ifade hürriyeti" temelli açıklamanın ertesi günü Mursi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki konuşmasında Amerikan başkanına isim vermeden cevap vererek "ifade hürriyetine saygımız var. Ancak başka bir dinin değerlerine karşı yapılan saygısızlık ifade hürriyeti olarak değerlendirilemez. Böyle bir filmin ifade hürriyeti ile açıklanmasını kesinlikle reddediyoruz." demesi görüş ayrılıklarının ne kadar açık olduğunu göstermektedir.¹⁰⁸

Son olarak Muhammed Mursi'nin Uzakdoğu'da Çin'e düzenlediği geziden bahsetmek faydalı olacaktır. Bu ziyaret her şeyden önce Kahire yönetiminin dış kaynaklarını farklılaştırma çabasının bir eseri olarak okunabilir. Uzun yıllar Amerikan etkisi altındaki bir rejim ile yönetilen Mısır, devrim sonrasında bu gidişin sürdürülebilir olmadığını fark etmiş ve yeni dış partnerlerle işbirliklerine gitme kararı almıştır. Bu bağlamda Mısır'ın Çin'den doğrudan yatırımlar talep etmesi Mursi'nin finansal olarak sıcak para temininde Pekin'i

yeni bir alternatif olarak görmesi anlamına gelmektedir.¹⁰⁹ Aslında Çin-Mısır ekonomik ilişkilerinin temelleri Mübarek döneminde atılmıştı. Bunun bir sonucu olarak Mursi'ye Pekin gezisinde birçoğu Mübarek döneminde zenginleşmiş 100'e yakın işadama eşlik etmiştir. Bu anlamda bakıldığında bu işadamlarının hali hazırda var olan ticari ilişkilerin daha ileri taşınması için büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir.¹¹⁰ Diğer taraftan Pekin yönetimi Mısır'ı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki en önemli partner olarak görmektedir. Dolayısıyla Mısır'daki istikrarlı bir yönetim Pekin yönetimi için büyük önem taşımaktadır.¹¹¹ Gezi sırasında iki ülke arasında 7 büyük proje anlaşması imzalanırken, Pekin yönetimi 200 milyon dolarlık kredi ve 70 milyon dolarlık hibeyi Kahire yönetimine sunmuştur. İki ülke arasında 9 milyar dolar olan ticaret hacminin artırılması için görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Mısır'da 500 milyon dolar olan Çin yatırımlarının 3 milyar dolara ulaşması hedefi belirlenmiştir.¹¹²

Sonuç

Mısır, 2012 yılı devrim sonrası süreçte iç siyasetteki mücadelelerin ne kadar yoğun bir şekilde gerçekleşeceğini, dış politikada da yeni açılımların benimseneceğini açık bir biçimde göstermiştir. Askeri cuntanın yönetimi seçimle işbaşına gelen ilk Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye devredişine kadar geçen sürede aldığı kararlarla ülke siyasetindeki pozisyonunu sağlama alma çabası ve bu süreçte Mübarek döneminden kalma kadroların ağırlıkta olduğu yargı kurumunun desteğini alması, İslami siyasal gruplar olan Müslüman Kardeşler ve Selefilerin işinin ne kadar zor olduğunun görülmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte medya ve eski rejim döneminde zenginleşen işadamlarınca desteklenen seküler-liberal muhalefet, İslami siyasetin etkili olmasını engellemek için şiddet dâhil her türlü yolu kullanmaktan çekinmemiştir. Ülke siyasetindeki bu çetin mücadelede her anlamda etkisini gösterirken ekonomiden turizme, sosyal haklardan kültürel faaliyetlere birçok anlamda ilerleme kaydedilememiştir. Muhammed Mursi'nin göreve geldiği Haziran ayından itibaren gerçekleştirmeyi vaat ettiği birçok icraati yerine getirememesinde, elindeki bütün imkânlarla iktidarı engelleyen muhalefeti dışarıda bırakarak sadece Mursi'nin suçlanması Mısır siyasetine yapılabilecek en tek taraflı okuma olacaktır. Ülke, 30 yıllık katı bir otoriteran rejimin ardından demokratik bir hayata geçişte büyük zorluklarla karşılaşmakta, ülkede devrim sonrası süreçte tarihte görülen devrimlerdeki benzerlerini aratmayacak iktidar mücadeleleri gerçekleşmekte ve Mısır, her türlü siyaset içi ve dışı metotların uygulamada olduğu bir dönemden geçmektedir. Muhammed Mursi ve iktidardaki kadroların bir şekilde muhalefet kadrolarının da bir kısmını karar alma sürecine katarak yeni bir diyalog süreci başlatması Mısır'ın devrim sonrası geçiş sürecini daha başarılı bir biçimde atlatmasının anahtarıdır. Her ne kadar 2012'de sivil siyasete geçilmiş olsa da ve demokratik kurumlar ülke yönetiminde faaliyete girmişse de, bütün tarafların bu kurumlara saygı duyarak siyasete katılacağı günlerin gelmesi Mısır'ın en büyük ihtiyacıdır.

Kronoloji

- **16 Ocak** Yüksek Askeri Konsey lideri General Hüseyin Tantavi Libya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- **23 Ocak** Mübarek sonrası döneminin ilk parlamentosu toplandı. Parlametoda en büyük grubu Müslüman Kardeşler'in Hürriyet ve Adalet Partisi oluştururken, Selefî Nur Partisi'de en büyük ikinci gruptu.
- **29 Ocak** Mısır siyasal sistemindeki damışma meclisi niteliğindeki Şura Konseyi seçimlerinin ilk ayağı yapıldı.
- **1 Şubat** Port Said'de el-Ahli ile el-Masri arasındaki mücadelenin ardından çıkan olaylarda 74 el-Ahli taraftarı öldürülmüştür. Olaylardan güvenlik güçleri ve eski rejim yanlıları sorumlu tutulurken mahkeme süreci yıl boyunca devam etmiştir.
- **22 Şubat** Şura Konseyi seçimlerinin ikinci ayağı yapıldı. Oyların %45'ini alan Hürriyet ve Adalet Partisi birinci grup olurken, %29'luk oy alan Nur Partisi ise ikinci oldu.
- **20 Mart** Mısır Dışişleri Bakanı Kamil Amr Çin, Japonya ve Kore'yi kapsayan Güney Asya ziyaretine başladı.
- **23-24 Mayıs** Başkanlık seçiminin birinci turu gerçekleşmiştir.
- **31 Mayıs** Otuz yıldan beri yürürlükte olan Olağanüstü Hal kaldırılmıştır.
- **2 Haziran** Devrik lider Hüsnü Mübarek ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır.
- **14 Haziran** Yüksek Mahkeme, parlamentoyu seçimlerde anayasaya aykırılık tespit ettiği gerekçesiyle lağvetmiştir.
- **16-17 Haziran** Başkanlık seçimlerinin ikinci turu Muhammed Mursi ve Ahmed Şefik arasında gerçekleşmiştir.
- **24 Haziran** Hürriyet ve Adalet Partisi adayı Muhammed Mursi oyların %51.7'sini alarak Mısır'ın ilk demokratik seçimle işbaşına gelen cumhurbaşkanı olmuştur.
- **8-9 Temmuz** Mursi Parlamento'nun kapatılması kararını reddeden bir kararname yayınladı. Ancak mahkeme kararlarının bağlayıcı olduğunu belirterek Mursi'nin kararnamesini tanımaz.
- **2 Ağustos** Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin ilk başbakan olarak atadığı Hişam Kandil yemin ederek göreve başladı.
- **5 Ağustos** Mısır-İsrail sınırında militanlarca yapılan saldırıda 16 Mısır güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir. Olay sonrasında Mısır ve İsrail arasındaki 1979 anlaşmasının revize edilmesi konusu dile getirilmiştir.
- **12 Ağustos** Muhammed Mursi Mübarek döneminde 1991 yılında Savunma Bakanlığı'na getirilen Genelkurmay Başkanı Hüseyin Tantavi'yi görevinden aldı.

- **30 Ağustos** 1979'dan bu yana Mısır'dan İran'ı devlet başkanı düzeyinde ilk ziyareti Muhammed Mursi gerçekleştirmiştir. Bağlantısızlar Hareketi zirvesine katılan Mursi, İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad ile de görüşmüştür.
- **11 Eylül** Amerikan yapımı "Innocence of Muslims" adlı Hz. Muhammed'e hakaretler içeren filme yönelik Kahire'deki Amerikan Büyükelçiliği önünde gösteriler düzenlendi. Büyükelçilik binasının duvarları yıkıldı, Amerikan bayrağı ateşe verildi.
- **30 Eylül** Muhammed Mursi AK Parti'nin kongresine katılmak ve temaslarda bulunmak üzere Türkiye'ye geldi.
- **11 Ekim** Muhammed Mursi, Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud'u görevden aldığı duyurdu. Ancak Başsavcı Cumhurbaşkanı'nın kararını kabul etmeyerek görevine devam etti.
- **17-18 Kasım** Başbakan Erdoğan 10 Bakan ve 200'ün üzerinde işadami ile Kahire'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. 27 anlaşmanın imzalandığı gezi sırasında Erdoğan Kahire Üniversitesi'nde iki binin üzerinde katılımcıya hitap etmiştir.
- **21 Kasım** İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısı üzerine ateşkes için devreye giren Mısır'ın çabaları ile Hamas ile İsrail yönetimi arasında ateşkes ilan edilmiştir. Muhammed Mursi'nin bu süreçteki aktif siyaseti dikkat çekmiştir.
- **22 Kasım** Muhammed Mursi yetkilerini genişleten 6 maddelik bir kararname yayınladı. Aynı kararnamede Ekim ayında görevden alamadığı Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud'u görevden aldığı da duyurdu. Mursi'nin bu kararı büyük tepkilere neden olur, ülke çapında gösteriler başlar.
- **30 Kasım** Anayasa Komisyonu Haziran ayından bu yana hazırladığı Anayasa Taslağını kabul eder.
- **5 Aralık** Başkanlık Sarayı önünde ve çevresinde Mursi taraftarları ile karşıtları arasında çıkan çatışmalarda 8 kişi hayatını kaybetmiş yüzlerce kişi yaralanmıştır.
- **8 Aralık** Mursi baskılar karşısında 22 Kasımda aldığı kararları geri çektiğini duyurdu.
- **15 Aralık** Anayasa referandumunun ilk ayağı gerçekleştirilir.
- **22 Aralık** Anayasa referandumunun ikinci ayağı gerçekleşir. Anayasa %64 Evet oyu ile kabul edilir.

Notlar

- 1 "Egypt Sets Presidential Election Rules", BBC, 30 January 2012.
- 2 "Egypt Presidential Election to Begin in May", BBC, 29 February 2012; "Egypt Presidential Race Set for Late May", www.ikhwanweb.org, 3 March 2012.
- 3 "Egypt's New Parliament Holds First Post-Mubarak Session", CNN, 23 January 2012; Gamal Essam El-Din, "Egypt's Post-Mubarak Legislative Life Begins Amid Tension and Divisions", Ahram Online, 23 January 2012.
- 4 Dina Sarnak, "Court Challenges Constitutionality of Egypt's New Parliament", Ahram Online, 24 February 2012.
- 5 "Egypt Supreme Court Calls for Parliament to Be Dissolved", BBC, 14 June 2012.
- 6 "Egypt MPs to Convene in Tahrir Square If Parliament's Doors Remain Shut", Ahram Online, 18 June 2012.
- 7 Gamal Essam El-Din, "Egypt Inaugurates Toothless Upper House", Ahram Online, 27 February 2012.
- 8 "Shura's First Session", Egypt Independent, 28 February 2012; "Brotherhood's Fahmy Named Egypt Shura Council Speaker", Ahram Online, 28 February 2012.
- 9 "Egypt Supreme Court Calls for Parliament to Be Dissolved", BBC, 14 June 2012; Egypt Braces for Controversial Court Ruling, Al Jazeera, 14 June 2012.
- 10 Ahmed Almasry, "Court Verdict will Dissolve People's Assembly, Says Elections Official", Egypt Independent; "Egypt's Military Ruler Orders Parliament Dissolved", Reuters, 16 June 2012; Tony Karon, "Egypt's Judges and Generals Dissolve the Parliament: Is the Revolution Now Over?", Time, 14 June 2012.
- 11 "SCAF Expands Its Power with Constitutional Amendments", Egypt Independent, 17 June 2012; "English Text of SCAF Amended Egypt Constitutional Declaration", Ahram Online, 18 June 2012.
- 12 David Hearst and Abdelrahman Hussein, "Egypt's Supreme Court Dissolves Parliament and Outrages Islamists", Guardian, 14 June 2012.
- 13 "Brotherhood Challenges Court's Dissolution of Parliament", Egypt Independent, 16 June 2012.
- 14 İsmail Numan Telci, "Mübarek Kalıntılı Futbolizm!", Star Gazetesi, 2 Şubat 2013.
- 15 "Egypt Bars 10 Candidates from Election", Al Jazeera, 14 April 2012; "10 Egyptian Presidential Candidates Disqualified", CNN, 14 April 2012.
- 16 Ekram Ibrahim, "Egypt Issues Final List of Approved Presidential Candidates", Ahram Online, 26 April 2012.
- 17 Muhammed Mursi hakkında detaylı bilgi için bkz: "A Morsi Profile: Rooted in the Land, Egypt's President Has Huge Task", Ahram Online, 29 June 2012.
- 18 "Egypt's Presidential Candidates", Al Jazeera, 26 April 2012; Gamal Essam El-Din, "Egypt's Presidential Countdown Begins", Ahram Online, 26 April 2012.
- 19 "Nour Party Endorses Abouel Fotouh for President", Egypt Independent, 28 April 2012.
- 20 "Egypt's Wasat Party Endorses Abul-Fotouh Presidential Bid", Ahram Online, 30 April 2012.
- 21 "Dr. Mohamed Morsi Electoral Campaign Stops in Beni Suef and Fayoum, Wednesday", www.fjponline.com, 16 May 2012.
- 22 David D. Kirkpatrick, "Egyptian is Counting on Worries of Elites", New York Times, 27 May 2012.

- 23 "المصري اليوم تنشر أحدث استطلاعات رأى للسباق الرئاسى" Abul-Fotouh Dips, Moussa Holds Steady in Ahram Presidential Poll", Ahram Online, 14 May 2012.
- 24 Bu tutarsızlıkta denek seçiminde yapılan metodolojik hatalar büyük oranda etkili olmuştur. Ayrıca demografik ve sosyal veriler de birçok ankette göz ardı edilmiştir. Şehirli ve görece eğitimli kitleler daha ziyade Amr Musa, Ahmed Şefik ve Ebul Futuh gibi adaylara yönelirken daha az eğitimli, düşük gelirlili ve kırsalda yaşayan geniş nüfus kitleleri ise Müslüman Kardeşleri desteklemiştir. Dolayısıyla sadece büyük şehirlerde veya belli bir kullanıcı kitlesine hitap eden internet sitelerinde yapılan anketler gerçek kamuoyu eğilimini yansıtamamıştır.
- 25 "Moussa, Shafiq Lead Egypt Presidential Race: Opinion Polls", Ahram Online, 20 May 2012; Jeffrey Fleishman, "Egypt Presidential Race Gets New Twist: Mubarak-era Figure Surges", Los Angeles Times, 20 May 2012.
- 26 Hazem Helal, "The 5 Surprises of the Presidential Election's First Round", Egypt Independent, 27 May 2012.
- 27 "Final Results of First Round of Egypt's Presidential Elections Announced", Arab News Agency, 28 May 2012; "Morsi, Shafiq Officially in Egypt's Presidential Elections Runoffs", Ahram Online, 28 May 2012.
- 28 "Morsi Presidential Campaign Announces New Slogan, New Spirit for Start of New Phase", Ikhwan Web, 31 May 2012.
- 29 Rana Khazbak and Mohamed Elmeshad, "Shafiq Campaign Takes Pages from the NDP Handbook", Egypt Independent, 15 June 2012.
- 30 Bassem Sabry, "Morsi, Shafiq or Boycott: A Voters Guide to Egypt's Presidential Runoff", Ahram Online, 14 June 2012; Gregg Calstrom, "Analysis: Shafiq and Morsi Broaden Appeal", Al Jazeera, 15 June 2012.
- 31 "Electoral Commission Delays Runoff Results to Saturday or Sunday", Ahram Online, 20 June 2012.
- 32 Hatem Maher, "Shafiq is Winning, Say His Campaign", Ahram Online, 18 June 2012.
- 33 "Delay Celebrations Until After Official Result, Says Shafiq", Ahram Online, 20 June 2012; Dina Ezzat, "Claims of Shafiq Victory Are Political Ploy: FJP Sources", Ahram Online, 22 June 2012.
- 34 Bu toplantı ile ilgili detaylı bilgiyi bana iletin Muhammed Al-Zawawy'ye teşekkür ederim. "Morsi Campaign Press Conference at Fairmont Hotel to Discuss Latest Developments", Ikhwan Web, 22 June 2012; Charles Levinson, Matt Bradley and Tamer El-Ghobashy, "Egypt Opponents Unite After Vote", Wall Street Journal, 22 June 2012.
- 35 "Relive Ahram Online Coverage of the Hour Morsi became Egypt President", Ahram Online, 24 June 2012; Elizabeth Arrott, "Mohamed Morsi, First Freely Elected Egyptian President", Voice of America, 24 June 2012.
- 36 Virgine Nguyen, "Youth Movements Pledge to Support Morsi", Egypt Independent, 25 June 2012.
- 37 Mursi'nin göreve gelişine kadar ve sonrasında gelişmelerle ilgili detaylı bilgi için: Bel Trew and Salma Shukrallah, "Morsi in Power: A Timeline of Diminishing Presidential Prerogatives", Ahram Online, 24 June 2012.
- 38 Nada Rashwan, "Morsi Sworn in as Egypt's New President", Voice of America, 30 June 2012; "Mohamed Morsi Sworn in as Egypt's President", Al Jazeera, 1 July 2012.
- 39 Steve Hendrix and Ernesto Londoño, "Egypt's Morsi Makes Bid to Reinstate Islamist Parliament", The Washington Post, 8 July 2012; Phoebe Greenwood, "Egypt: Mohamed Morsi Annuls Dissolution of Parliament", Telegraph, 8 July 2012.

- 40 "SCAF Defends Dissolution of Egypt's Parliament, Denies 'Deal' with Presidency, Ahram Online, 9 July 2012.
- 41 Ahmed Taranah, "Constitutional Court: Verdict on Parliament Dissolution Final", Egypt Independent, 9 July 2012.
- 42 Nitekim İdare Mahkemesi 23 Eylül'de aldığı kararla Anayasa Mahkemesi'nin kararının doğru olduğunu duyurmuştur. "Administrative Court Upholds Ruling to Dissolve Parliament", Egypt Independent, 23 September 2012.
- 43 "Reinstatement of Parliament is Legal: Morsi's Presidential Office", Ahram Online, 10 July 2012.
- 44 David D. Kirkpatrick, "Egyptian Leaders Meet in Defiance of Court and Military", New York Times, 10 July 2012.
- 45 "Egypt's Morsi Names New Prime Minister", Al Jazeera, 24 July 2012; Ahmed Abouel Enein, "Morsi Set to Pick Vice Presidents, Prime Minister, and Cabinet", Daily News Egypt, 26 June 2012.
- 46 Abdel Rahmen Hussein, "Egypt Swears in First Post-Revolution Cabinet with Plenty of Old Guard", Guardian, 2 August 2012.
- 47 "Egypt's Morsi Swears in New Cabinet", Al Jazeera, 2 August 2012.
- 48 Ahmed Eboul Enein, "Morsy Assumes Power: Sacks Tantawi and Anan, Reverses Constitutional Decree and Reshuffles SCAF", Daily News Egypt, 12 August 2012; "Egypt's Morsi 'Empowered' by Army Shake-up", Al Jazeera, 14 August 2012
- 49 Daha detaylı bir çalışma için: İsmail Numan Telci, "Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi: İslamcı İktidar vs. Seküler Muhalefet", Ortadoğu Analiz, Cilt:5, Sayı:49, Yıl: 2013, s.79-89.
- 50 "Egypt's Morsi Moves to Dismiss Top Prosecutor After 'Camel Battle' Acquittals", Washington Post, 12 October 2012.
- 51 "Morsi Dismisses Mubarak-era Prosecutor General Abdel-Meguid Mahmoud", Ahram Online, 11 October 2012.
- 52 David D. Kirkpatrick, "Egypt's Chief Prosecutor Resists President's Effort to Oust Him", New York Times, 11 October 2012.
- 53 Nouran El-Behairy, "Prosecutor General Remains in Office", Daily News Egypt, 13 October 2012; "Public Prosecutor: Only Assassination will Make Me Leave My Job", Egypt Independent, 13 October 2012.
- 54 "English Text of Morsi's Constitutional Declaration", Ahram Online, 22 November 2012.
- 55 İsmail Numan Telci, "Mısır'da İktidar Yeniden Paylaşıyor", Yeni Şafak, 2 Aralık 2012.
- 56 David D. Kirkpatrick, "Egyptian Islamists Approve Draft Constitution Despite Objections", New York Times, 29 November 2012.
- 57 "Egypt's National Salvation Front Issues 3 Demands for President Morsi", Ahram Online, 5 December 2012.
- 58 "Egypt Crisis: Islamists Rally for President Morsi", BBC, 1 December 2012.
- 59 "Translation of President Morsi's Latest Constitutional Decree", Ahram Online, 9 December 2012.
- 60 Bu yazının bir kısmı daha önce Star gazetesinde yayınlanmıştır. İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Liberalleri Ne İstiyor?", Star Gazetesi, 15 Aralık 2012.
- 61 "Egypt Parties End Deadlock Over Constitutional Panel", BBC, 8 Haziran 2012.
- 62 Ahmed Eboul Enein, "Constituent Assembly Carries On", Daily News Egypt, 28 June 2012.

- 63 "Constituent Assembly Chief: 'We've Met 90 pct of Journalists' Demands'", Ahram Online, 5 December 2012.
- 64 "Beleaguered Constituent Assembly Votes on Egypt's Draft Constitution", Ahram Online, 29 November 2012.
- 65 Kabul edilen taslağın İngilizcesi için bkz. Nariman Youssef, "Egypt's Draft Constitution Translated", Egypt Independent, 2 December 2012.
- 66 Abdel-Rahman Hussein, "Egyptian Assembly Passes Draft Constitution Despite Protests", Guardian, 30 November 2012.
- 67 "The Constitution-Drafting Assembly Faces Fatal Threats", Ahram Online, 19 November 2012.
- 68 "Comparison of Egypt's Suspended and Draft Constitutions", BBC, 30 November 2012; Michael Lipin, "Egypt's New Constitution: How it Differs from Old Version", Voice of America, 25 December 2012.
- 69 Ahmed Feteah and Mohamed Nada, "Full Unofficial Results of Egypt's Constitution Referendum: A Visual Breakdown", Ahram Online, 23 December 2012; "Egypt Approves Disputed Draft Constitution", Al Jazeera, 25 December 2012.
- 70 Peter Beaumont, "Mohamed Morsi Signs Egypt's New Constitution into Law", Guardian, 26 December 2012.
- 71 Bu başlığın altındaki bazı bölümler daha önce şurada yayınlanmıştır: İsmail Numan Telci, "Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi: İslamcı İktidar vs. Seküler Muhalefet", Ortadoğu Analiz, Cilt:5, Sayı:49, Yıl: 2013, s.79-89.
- 72 David D. Kirkpatrick, "Blow to Transition as Court Dissolves Egypt's Parliament", New York Times, 14 June 2012.
- 73 Steven A. Cook, "Military Power Play in Egypt", Council on Foreign Relations, 18 June 2012; Steven A. Cook, "Military Soft 'Coup' in Egypt Has Precedent", Christian Science Monitor, 20 June 2012.
- 74 "Egypt Court Rejects Reinstatement of Dissolved Lower House of Parliament", Ahram Online, 22 September 2012; Ivan Watson, "Court Overrules Egypt's President on Parliament", CNN, 10 July 2012.
- 75 İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Liberalleri Ne İstiyor?", Star, 15 Aralık 2012.
- 76 Sherif Tarek, "Mubarak Officials, All Defendants Accused in Revolution's Battle of Camel Acquitted", Al Ahram Online, 10 October 2012; "Egypt Acquits 'Camel Battle' Defendants", Al Jazeera, 11 October 2012; Basil El-Daboh, "Muslim Brotherhood Calls for Million Man March", Daily News Egypt, 11 October 2012.
- 77 "Egypt's Judges Club Agrees to Oversee Constitutional Referendum", Al Arabiya, 10 December 2012; "State Council Judges' Club to Oversee Referendum with Preconditions", Ahram Online, 10 December 2012.
- 78 "Egypt to Hold Referendum in Two Stages Due to Shortage of Judges", Al Arabiya, 11 December 2012; "90% of Judges Refuse to Supervise Referendum, Judges Club Says", Egypt Independent, 11 December 2012.
- 79 "Tantawi Meets with Palestinian President", Ahram Online, 23 February 2012.
- 80 "Palestinian President to Visit Cairo on Sunday to Meet Tantawi", Egypt Independent, 31 March 2012.
- 81 Michal Shmulovich, "Abbas, Tantawi Meet to Discuss Netanyahu's Peace Letter", Times of Israel, 19 May 2012.
- 82 Abdel Rahman Hussein, "Egypt Looks to Make Up for Lost Ground with Nile Basin Countries", Egypt Independent, 13 January 2012; Doaa El-Bey, "Basin Bonding", Al

Ahram Weekly, Issue No:1081, 19-25 January 2012.

- 83 Pete Willows, "Egypt Foreign Minister Amr Continues Conflict Talks in the Sudan", *Biyka Masr*, 17 April 2012; Mohamad Abdel Salam, "Egypt Sends Delegation to Khartoum and Juba to Defuse Tensions", *Biyka Masr*, 15 April 2012.
- 84 "Foreign Minister Heads to Ethiopia for Talks on Sudanese Crisis", *Al Masry Al Youm*, 22 April 2012.
- 85 "Egypt's Military Ruler in Libya to Boost Ties", *Agence France Press*, 16 January 2012; "Egyptian Military Ruler Tantawi Begins Visit to Libya", *Tripoli Post*, 16 January 2012.
- 86 "Foreign Minister on East Asia Tour to Boost Economy", *Egypt Independent*, 20 March 2012; Mohamed Abdel Salam, "Egypt, Korea Look to Boost Relations", *Biyka Masr*, 28 March 2012; "Foreign Minister Attend Nuclear Security Summit in Seoul", *Embassy of Egypt in Seoul*, www.mfa.gov.eg/english, Erişim: 1 March 2013.
- 87 "FM Amr Affirms Stability in Egypt and Its Commitment to Protecting Foreign Investments", *DiploNews*, 22 April 2012.
- 88 "In Egypt, Krishna Makes First Contact with Brotherhood", *Indian Express*, 5 March 2012.
- 89 "India, Egypt Pledge to Build Afresh", *Hindu*, 5 March 2012; Monish Tourangbam, "Krishna's Egypt Visit: Keeping Pace with Arab Spring", *Sarkaritel News*, 12 March 2012.
- 90 "Egypt: Tantawi, Ganzouri Discuss With Italian Foreign Minister Increasing Italian Investments in Country", *Egypt State Information Service*, www.sis.gov.eg, 20 January 2012.
- 91 Giovanna Dall'ora, "Italian PM Meets Ganzouri in Cairo", *Ahram Online*, 9 April 2012.
- 92 "Mursi ile ilk Yüz Yüze Görüşme", *Anadolu Ajansı*, 15 Ağustos 2012.
- 93 "Foreign Minister Davutoğlu Paid a Visit to Egypt on the Occasion of the Syrian Opposition Conference", www.mfa.gov.tr, Erişim: 6 Mart 2013.
- 94 Mustafa Vergiveren, "Türkiye ile Mısır Arasında 27 Anlaşma İmzalandı", *İhlas Haber Ajansı*, 18 Kasım 2012; "Turkey-Egypt Cooperation in Agriculture", *T.C. Tarım Bakanlığı*, www.tarim.gov.tr, Erişim: 21 Kasım 2012.
- 95 "Egypt's Mohammed Morsi Meets with Abbas in Cairo", *Haaretz*, 18 July 2012; "Hamas Chief Meets Egypt's Morsi in Cairo, Hails 'New Era'", *Haaretz*, 19 July 2012; "Morsy Meets Abbas in Cairo to Discuss Palestinian Reconciliation", *Egypt Independent*, 6 September 2012; "Morsy Meets with Hamas and Islamic Jihad Leaders", *Daily News Egypt*, 19 November 2012; "Clinton Meets With Morsi, Abbas On Gaza", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 21 November 2012.
- 96 Hamza Hendawi, "Morsi's Gaza Ceasefire Deal Role Secures Egypt's President As Major Player", *Huffington Post*, 21 November 2012; "Egypt and Morsy Proved 'Pivotal' in Gaza Cease-fire Talks", *CNN*, 22 November 2012.
- 97 "Qandil's Visit to Gaza Overshadowed by Gazans' Fear for the Future", *Egypt Independent*, 16 November 2012; Hend Kortam, "Qandil Visits Gaza", *Daily News Egypt*, 16 November 2012.
- 98 David Batty, "Israel Apologises to Egypt Over Police Officer Deaths", *Guardian*, 12 October 2011; Ian Deitch, "Israel Apologizes to Egypt for Soldier Deaths", *Associated Press*, 20 August 2011.
- 99 "Egypt's Morsi to Make Historic Trip to Tehran", *Al Jazeera*, 19 August 2012; Ernesto Londono, "Visit by Egypt's Morsi to Iran Reflects Foreign Policy Shift", *Washington Post*, 27 August 2012.

- 100 Richard Spencer, "Morsi Tells Iran that Syria's Assad Must Go", Telegraph, 30 August 2012.
- 101 Elise Labott, "Protests as Clinton Holds Meetings in Egypt", CNN, 16 July 2012; David D. Kirkpatrick, "Clinton Visits Egypt, Carrying a Muted Pledge of Support", New York Times, 15 July 2012.
- 102 "Morsi: Don't Expect Egypt to Live by America's Rules", Associated Press, 23 September 2012; Richard Adams and Tom McCarthy, "Egypt President Mohamed Morsi Addresses UN General Assembly - As It Happened", Guardian, 26 September 2012.
- 103 Abdel Rahman Hussein, "Mohamed Morsi Goes to UN General Assembly with Independence in Mind", Guardian, 23 September 2012.
- 104 Nancy A. Youssef, "Mohammed Morsi's Visit to U.S. Shows Changing Relations with Egypt", McClatchy Newspaper, 21 September 2012.
- 105 Ali Abdel Mohsin, "A Day at the Protests at the American Embassy in Cairo", Egypt Independent, 15 September 2012; "Protesters Attack U.S. Diplomatic Compounds in Egypt, Libya", CNN, 12 September 2012.
- 106 Peter Hessler, "Cairo: Between the Protesters and the Embassy", New Yorker, 14 September 2012; Max Fisher, "The Movie So Offensive That Egyptians Just Stormed the U.S. Embassy Over It", Atlantic, 16 September 2012.
- 107 "Obama: Egypt is not US Ally, Nor an Enemy", BBC, 13 September 2012.
- 108 Anne Gearan, "Egypt's President Morsi Tells U.N.: Insults to Muhammad 'Unacceptable'", Washington Post, 26 September 2012.
- 109 David Schenker and Christina Lin, "Egypt's Outreach to China and Iran is Troubling for U.S. Policy", Los Angeles Times, 24 August 2012.
- 110 "Morsy's Visit to China Reinforces Old Regime's Economic Ties", Egypt Independent, 30 September 2012.
- 111 Brenden O'reilly, "Egypt Joins China Club", Asia Times, 31 August 2012.
- 112 "Egypt President Morsi Visits China Seeking Investment", Ahran Online, 28 August 2012; "Morsy's Visit to China Yields Fruitful Outcome", Daily News Egypt, 28 August 2012.